Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

КПСС-эй Буряадай обкомой, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй, Министрнүүдэй Соведэй орган

…1921 оной …рин 21-һээ гарана | № 26 (14048) | 1973 оной январиин 31, среда | Сэн 2 мүнгэн

ҺАЙН БЭЛЭДХЭЛТЭЙГЭЭР

Түсэбтэ табан жэлэй шиидхэхы ондо Охин-Булагай совхозой хонишод 100 эхэ хонин бүриһөө 85 хурьга түлжүүлжэ, томо болгохо гэһэн социалис уялга баталан абаһан юм. Һаянай байдалаар эндэ 1500 хурьгад абтанхай. Ажахын түрүү хонишон, коммунист Эрдэни Бимбаевич Дагбаев Лхижима һамгантаяа түрүүшынхеэ хурьгалха 580 зүһэг хонидые харууһална. Түл абалгада һайн бэлэдхэлтэй оробо. Хурьгашад Валерий Жамбалов, Нимасу Балданова гэгшэд эндэ ажаллана.

Харюусалгатай һаһадаа нэгэдэхи отделениин хонишод муу бэшэ бэлэдхэлтэй оробо. Ахалагша хонишон З. Б. Разуваев байгша ондо 100 эхэ хонин бүриһөө 100 хурьга түлжүүлхэ гэһэн социалис уялгатай. Хонишод Г. Борбенков, И. Симаков, Б. Тугутов гэгшэд 100 эхэ хонин бүриһөө 90-һээ доошо бэшэ хурьга абаха зорилготой.

Ажахын хонишод байгша ондо 8500 хурьга абаха түсэбтэй. Хараалһанаа бодото дээрэнь бэелүүлхын тула хонишон бүхэнэй эрмэлзэлтэйгээр ажаллалһаниинь дулдыдаха бшуу.

В. БОРИСОВ.
Бэшүүрэй аймаг.

ТҮСЭБТЭ ТАБАН ЖЭЛЭЙ АЖАЛАЙ ТҮГЭЛДЭР ДАБШАЛТА

СССР-эй арадай ажахые 1972 ондо хүгжөөхэ гүрэнэй түсэбэй дүүргэлтын дүнгүүд

КПСС-эй XXIV съездын директивэнүүдэй үндэһөөр, арад зоной ажабайдалые улам һайжаруулха хэмжээ ябуулагдаһаар бэелүүлэгдэжэ үргэлжэлөө. 1971, 1972 онуудта 34 миллион шахуу хүнүүдэй салин, пенси ба стипендинүүд нэмэһэн байна.

Промышленна продукци жэлэй турша соо 26 миллиард түхэригөөр нэмэжэ, 424 миллиардһаа дээшэ түхэригэй болоо. Хүдөө ажахын продукциин ниитэ хэмжээн 84 миллиард шахуу түхэригэй болонхой. Энэмнай урда жэлэйхиһээ үлэ мэдэг бага болобошье, үнгэрэгшэ табан жэлэй үйлэдбэриин жэл соохи дундуур хэмжээнһээ дээшэ байна. Капитальна барилгын талаар ехэ программа дүүргэгдөө. Ниитэ дээрээ 86 миллиард түхэригэй гэхэ гү, али 1971 онойхиһоо 4 процентээр ехэ хэмжээтэй гол фонднууд ашаглалгада оруулагдаа.

Арадай ажахын бүхы һалбаринуудта научно-техническэ дэбжэлтэ хангаха хэдэ хэдэн ехэ хэмжээ ябуулганууд бэелүүлэгдээ, эдэмнай ниитын үйлэдбэриин саашанхи ургалтада, ороной материально-техническэ үндэһэ һуурииие бэхижүүлгэдэ туһа хүргөө. Ажалай бүтээсэ дээшэлүүлһэнэй үндэһөөр, промышленна продукциин ургалтын 80 гаран процентнь, национальна олзо доходой ургалтын дүрбэнэй гурбан хубинь туйлагдаа. Арадай ажахыдахи ниитын ажалай бүтээсын ургалта 2,5 миллион үлүүтэй хүнүүдэй ажалые алмаха арга олгоо.

Эрдэм-шэнжэлгын, проектнүүдые табидаг, конструкторска эмхинүүд ба предприятинууд научно-техническэ асуудалнуудые шэнжэлжэ үргэлжэлөө. Научна хүдэлмэрилэгшэдэй тоо 1 миллион үлүүтэй хүн болоһон байна. Арадай ажахыда ухаалан зохёолгын ба урлан нарижуулгын 3,6 миллион шахуу дурадхалнууд хэрэглэгдэжэ, жэлэй турша соо 3 миллиард үлүүтэй түхэригэй арьбалалта алмалта хангаа.

Промышленна үйлэдбэрилгын ургалтые 1971 онойхитой жэшэбэл, 6.5 процент болоо. Арадай ажахын техническэ дэбжэлтэ хангадаг промышленностиин һалбаринууд эгээн хурдан түргэнөөр хүгжөөгдөө. Ажалайнь бүтээсэ жэл соо 5,2 процентээр нэмээ. Продукциинь өөрын үнэ хямдараа. Ашаг олзонь 9 процент үлүүтэйгээр нэмээ.

Промышленностиин зарим һалбаринууд продукци үйлэдбэрилгээ, 1971 онойхитой жэшэбэл, иимээр нэмээгээ гэбэл: электрын элшэ хүсэ үйлэдбэрилгээ — 8 процентээр, түлишын промышленность — 5 процентээр, хара ба үнгэтэ металлурги — 6 процентээр, химическэ ба нефтехимическэ промышленность — 9 процентээр, машина бүтээлгэ ба металл болбосоруулга — 11 процентээр, ой модоной, модо болбосоруулгын ба целлюлозно-саарһанай промышленность — 5 процентээр, барилгын материалнуудай промышленность — 7 процентээр, хүнгэн промышленность — 3 процентээр, эдеэ хоолой промышленность — 3 процентээр, соёлой ба ажахын хэрэглэлэй, ажахын хэрэглэлэй эд товарнуудые үйлэдбэрилгэ — 10 процентээр нэмээ.

Промышленна продукци худалдаха түсэб дүүргэгдөө. Тон шухала түхэлэй продукци үйлэдбэрилгэ бүхы орон дотор иимэ тоонуудаар тодорхойлогдоно (гэжэ СССР-эй ЦСУ-гай мэдээсэл дотор хэлэгдэнэ): 1972 ондо 858 миллиард киловатт-час электрын элшэ хүсэн үйлэдбэрилэгдөө, 394 миллион тонно нефть, 221 миллиард кубометр газ абтаа, 655 миллион тонно нүүрһэн малтагдаа, 126 миллион тонно булад хайлуулагдаа, 66,1 миллион тонно минеральна үтэгжүүлгэнүүд (условно единицээр) 2.035 мянган тонно, хэмэл дабирхай ба пластмасса, 746 мянган тонно химическэ утаһан үйлэдбэрилэгдөө, металл зүһэдэг 210 мянган станок, тэрэ тоодо тоолон тодорхойлхо программа хүтэлбэритэй 3.038 станок. 2.948 миллион түхэригэй сэнтэй приборнууд, автоматизациин хэрэгсэлнүүд ба тэдэнэй запчастьнууд, 1.180 миллион түхэригэй сэнтэй тоололгын техникэдэ хабаатай хэрэгсэлнүүд ба тэдэнэй запчастьнууд, магистральна тепловозуудай 1.488 секци, 351 магистральна электровоз, 1.378 мянган автомобиль 478 мянган трактор бүтээгдээ, 5,7 миллион тонно целлюлозо, 104 миллион тонно цемент үйлэдбэрилэгдөө, 6.419 миллион дүрбэлжэн метр пумаажан бүд, 681 миллион дүрбэлжэн метр нооһон бүд, 775 миллион дүрбэлжэн метр улһан бүд, 1.270 миллион дүрбэлжэн метр торгон бүд нэхэгдээ, 645 миллион паар арһан гутал оёгдоо, 13,6 миллион тонно мяхан, 2,2 миллиард түхэригэй сэнтэй загаһан продукци, 1.081 мянган тонно малай тоһон, 2,8 миллион тонно ургамалай тоһон үйлэдбэрилэгдөө, 44.2 миллион час, 743 миллион хэһэг шабар, шаажан амһартанууд, 210 миллион түхэригэй шэл ба хрусталь амһартанууд, 8,8 миллион радиоприёмник ба радиоло, 6 миллион телевизор, 5 миллион холодильник, хубсаһа угаадаг 3 миллион машина, 898 мянган мотоцикл ба мотороллер, 4,6 миллион велосипед ба мотовелосипед, 3,3 миллиард түхэригэй сэнтэй элдэб мебельнүүд бүтээгдээ.

Үнгэрэгшэ жэлэйхитэй жэшэбэл, электрын элшэ хүсэн—58 миллиард киловатт-часаар, нефть—22 миллион тонноор, газ — 9 миллиард кубометрээр, нүүрһэн — 14 миллион тонноор, булад — 4,9 миллион тонноор, минеральна үтэгжүүлгэнүүд (условно единицээр) — 4,7 миллион тонноор, хэмэл дабирхай ба пластмасса—171 мянган тонноор, химическэ утаһан — 70 мянган тонноор үлүүлэн үйлэдбэрилэгдөө, металл зүһэдэг станогууд—88 миллион түхэригтэ, приборнууд, автоматизациин хэрэгсэлнүүд ба тэдэнэй запчастьнууд — 357 миллион түхэригтэ, тоололгын техникэдэ хабаатай хэрэгсэлнүүд ба тэдэнэй запчастьнууд — 306 миллион түхэригтэ, ашаанай автомобильнууд — 32 мянган хэһэгээр, хүнгэн автомобильнууд — 201 мянган хэһэгээр, тракторнууд — 5,8 мянган хэһэгээр үлүүлэн бүтээгдээ. Үнгэтэ, шухаг металлнуудые, нефтьхимиин ба нилган буйлуулһан нефтиин продуктнуудые үйлэдбэрилгэ нэмэһэн байна. Тон шухала ашагта малтамалнуудай шэнжэлэн элирүүлэгдэһэн нөөсэнүүд нэмээ.

Арадай хэрэглэлэй эд товарнуудые үйлэдбэрилгэ, 1971 онойхитой жэшэбэл, иимэ хэмжээтэйгээр нэмээ гэбэл: элдэб янзын бүдүүд — 138 миллион дүрбэлжэн метрээр, оёмол зүйлнүүд — 339 миллион түхэригтэ, дотор ба гадар хубсаһанай трикотаж — 14 миллион хэһэгээр, мяхан — 475 мянган тонноор, консервэ — 693 миллион баанхаар, малай тоһон — 59 мянган тонноор, шабар ба шаажан амһартанууд—89 миллион хэһэгээр, шэл ба хрусталь амһартанууд —31 миллион түхэригтэ, холодильнигууд — 472 мянган хэһэгээр, элдэб мебельнүүд — 276 миллион түхэригтэ нэмээ.

Промышленностиин хүдэлмэридэ хэдэ хэдэн дутуу дунданууд тохёолдоһон байгаа гэжэ СССР-эй ЦСУ-гай мэдээсэл дотор тэмдэглэгдэнэ. Продукци үйлэдбэрилгын, ажалай бүтээсэ дээшэлүүлгын талаар ургалта хангаха гэжэ түсэбөөр хараалагдаһан хэмжээн промышленностиин зарим һалбаринуудта хангагдаагүй. Зарим предприятинууд продукци худалдаха ба нөөсэ бии болгохо даабаринуудые дүүргээгүй байна. Зарим һалбаринуудта шухала сортын ба зохихо шанартай эдлэл хэрэгсэлнүүдые бүтээн гаргаха ябадал хангагданагүй. Үйлэдбэрилгээ саашадань үргэдхэхэ арга боломжонууд олохон предприятинуудта үшөөл хүсэд хэрэглэгдэнэгүй, үйлэдбэриин хүсэ, хүдэлмэриин саг түхэй эдүүдые ашаглалгын талаар дутуу дунданууд бии байһаар. Ашаглалгада оруулагдаһан хэдэ хэдэн шэнэ предприятинуудта продукци үйлэдбэрилхэ, өөрынь үные хямдаруулха, ажалай бүтээсэ дээшэлүүлхэ проектнэ хэмжээн удаан туйлагдана.

Үнгэрэгшэ жэл сагай уларилай талаар тон таарууггүй оршон байдал хүдөө ажахыда тохёолдуулаа. Саһагүй, хүйтэн үбэл, гандуу халуун зун ороной олохон районуудта болоһонһоонь уламжалан, нилээд ехэ талмайтай тарилга хохидолдо ороһон байна.

Хүдөө ажахын материально-техническэ хангагдасые һайжаруулхын, газар тарялангаа бүри болбосоноор эрхилдэг болохын тула һүүлэй жэлнүүдтэ парти, правительствын хараалан бэелүүлһэн хэмжээ ябуулганууд, ороной арга боломжонуудые элсүүлхэ, колхозууд болон совхозуудта туһа хүргэхэ зорилгоор үнгэрэгшэ жэлдэ абтаһан нэмэлтэ хэмжээнүүд сагай уларилһаа уламжалан тохёолдоһон хохидолто хойшолонгуудые хүнгэдхэхэ арга олгоо. Колхознигуудай ба совхозуудай хүдэлмэришэдэй эмхитэй һайнаар ажаллаһанай, тэрэшэлэн городуудай хүн зоной зүгһөө эдэбхитэй туһаламжа үзүүлһэнэй ашаар, ургасаяа хэсүү бэрхэтэй оршон байдалда гээлтэ хоролто багатайгаар хуряажа абаха аргатай болоһон байнабди.

Үнгэрһэн жэлдэ 168 миллион тонно гэхэ гү, али наймадахи түсэбтэ табан жэлэй дундуур зэргын хэмжээнһээ ехэ орооһо тарян хуряагдаһан байна. 1,6 миллион тонно гэхэ гү, али 1971 онойхиһоо 15 процентээр ехэ барайгар хуряагдаа.

Ороной зүүн районуудта орооһо тарянай үндэр баян ургаса ургуулагдажа хуряагдаһан байна. Казахстанай тарияашад 29 миллион тонно орооһо хуряагаа. Республика дотор иимэ үндэр баян ургаса хэзээдэшье ургуулагдаагүй юм. Сибириин, Ураалай ажахынууд 39,5 миллион тонно орооһо таряа хуряагаа. Алтайн хизаарай, Омско, Новосибирскэ, Курганска, Тюменскэ областьнуудай ажахынууд орооһо таряа үйлэдбэрилгэдэ ехэ амжалтануудые туйлаһан байна. РСФСР-эй, Украинын зарим областьнууд ба автономито республикануудта. Белоруссиин, Молдавиин колхоз, совхозуудта, Прибалтикын, Закавказиин, Дунда Азиин республикануудта яһала һайн ургаса хуряагдаа. Эдэ бүгэдэ ороной Европо талын районуудта орооһо тарянай хангалтагүй муу ургасые хааха арга олгоһон байна.

Ороноймнай колхоз, совхозууд хабарай тарилга хэхэ үрэһэ хүрэнгөөр һайса хангагданхай. Гэхэ зуура, 1971 онойхитой сасуулхада, малай тэжээл багашагаар бэлдэгдээ.

Нёдондо жэл оромнай 7,3 миллион тонно сэбэрлэгдээгүй хлопок хуряаһан байна. Урда урдын жэлнүүдэйхидэ орходоо, энэмнай һураггүй ехэ юм.

Урда жэлэйхитэй сасуулхада, 1972 ондо хартаабха, овощ багаар хуряагдаа. 11,1 миллион тонно хартаабха, 11,2 миллион тонно овощ гүрэнэй амбаарта хаагдаа һэн.

Мал ажалай продуктнуудые гүрэндэ худалдалга иимэ: үхэр ба шубуу гүрэндэ тушаалга (амидын шэгнүүрээр) — 15 миллион тонно, годод мяхан — 9,7 миллион тонно, һүн—48,4 миллион тонно, үндэгэн — 24,3 миллиард. Үхэрэй, шубуунай мяха, үндэгэ гүрэндэ худалдаха арадай ажахын түсэб үлүүлэн дүүргэгдээ. Һү тушааха түсэб дүүргэгдээгүй.

1972 ондо колхозуудай валова олзо доход 22 миллиард шахуу түхэриг болоһон байна. Энэнь 1971 онойхидо орходоо халта багашье һаа, 1966—1970 онуудай дунда зэргын хэмжээнһээ 8 процентээр ехэ юм. Совхозуудые ажахын тоосоондо оруулха хүдэлмэри үргэлжэлүүлэгдэһэн байгаа. Нёдондо жэлэй һүүл багта 7 мянган совхоз гэхэ гү, али ажахынуудай 45 процентнь шэнэ эрхэ байдалда хүдэлдэг болоо.

Хүдөө ажахын материально-техническэ үндэһэ һууриие саашадань хүгжөөхэ хэрэгтэ ехэ анхарал хандуулагдаа.

Шухала хэрэгтэй оньһото техникэ ба минеральна үтэгжүүлгэнүүдээр хангалгын жэлэй түсэб дүүргэгдэһэн байна.

1972 ондо бүхы зүйлэй транспортаар ашаа зөөлгэ 4,3 триллион тонно-километр болоһон байна. Энэнь, урда жэлэйхитэй сасуулхада, 4,7 процентээр нэмээ. Хүн зониие шэрэлгэ 6,5 процентээр дээшэлһэн байна.

Нёдондо жэл гүрэнэй 400 промышленна ехэ предприяти ашаглалгада тушаагдаһан, хүдэлжэ байгаа предприятинуудта олон тоото шэнэ цехүүд нээгдэһэн байна гээд СССР-эй ЦСУ-гай мэдээсэл дотор тэмдэглэгдэнэ.

Гүрэнэй ба колхозуудай мүнгэ зөөреэр хүдөө ажахыда 4 миллион толгой эбэртэ бодо малай, 4 миллионһоо үлүү гахайн, 6 миллионһоо дээшэ хониной, 25 миллион шубуунай байранууд баригдаһан байна. Уһалууриин мелиоративна ехэ хүдэлмэри хэгдээ.

Мүнгэ һомололгын бүхы нөөсэнүүдһээ 93,8 миллиард түхэриг, тэрэ тоодо гүрэнэй зүгһөө 81,3 миллиард түхэриг арадай ажахыда һомологдоһон байна. 1971 онойхитой сасуулхада, бүхы капитальна һомололгонууд 7 процентээр нэмээ.

Барилга-хабсаралгын эмхинүүдые түсэблэлгын ба экономическа урмашуулгын шэнэ гуримда оруулха хүдэлмэри үргэлжэлүүлэгдээ. Барилга-хабсаралгын 564 трест, байшан гэр бариха комбинат болон бусад эмхинүүд шэнэ гуримаар хүдэлһэн байха юм. Ажахыгаа эрхилэлгын шэнэ гуримаар ажалладаг эмхинүүдэй барилга-хабсаралгын хүдэлмэриингөө түсэб дүүргээ.

Барилга дээрэ ажалай бүтээсэ 5,4 процентээр ургаһан, барилга-хабсаралгын хүдэлмэриин өөрынь үнэ сэн 0,9 процентээр хямдарһан байна. Ашаг олзонь 15 процентээр дээшэлээ.

95,2 миллион хүн арадай ажахыда хүдэлөө. Энэнь, 1971 онойхитой сасуулхада, 2,4 миллион хүнөөр олон болоно. 16 миллион тухай хүн колхозуудай ниитын ажахыда ажаллаа.

Урда урдын жэлнүүдтэл адли, орон доторнай ажаллаха аргатай бүхы хүнүүд хүдэлмэреэр хангагдаһан байгаа. Зарим һалбаринуудта, районуудта хүдэлмэриин хүсэн дуталдаһан байха юм.

1972 ондо врачнуудай, багшанарай, һургуулида ороогүй хүүгэдэй эмхи зурганнуудай хүмүүжүүлэгшэдэй, тусхай дунда һургуулинуудай ба техническэ мэргэжэл олгодог һургуулинуудай багшанарай, гэгээрэлэй эмхи зурганнуудай зарим хүдэлмэрилэгшэдэй, дээдэ һургуулинуудай эрдэмтын нэрэ зэргэтэй болоогүй багшанарай салин хүлһэн нэмэһэн байна. Эдэ хүдэлмэрилэгшэдэй салин хүлһэн дунда зэргээр 2 процентээр нэмээгдээ.

Районно коэффициент хэрэглэһэнһээ уламжалан, Баруун Сибириин ба Туркмениин ССР-эй зарим районуудта ажалладаг хүдэлмэришэдэй, алба хаагшадай салин хүлһэн нэмэһэн байна. Хүдөө ба ойн ажахын предприятинуудта хүдэлдэг тракторист - машинистнүүдэй салин хүлһэн нэмээгдээ. Хүнгэн, эдеэ хоолой ба шиинын промышленностьда һүнниин сагта хүдэлһэнэй түлөө түлбэри ехэ болгогдобо.

Холын Хойто зүгэй районуудта, холын Хойто зүгэй районуудтай адлидхагдаһан нютагуудта, ороной Европодохи хубиин хойто захада, мүн Пермскэ, Свердловско областьнуудай хойто районуудта арадай ажахын үйлэдбэриин һалбаринуудта ажалладаг хүдэлмэрилэгшэдэй салин хүлһэнэй доодо зэргын хэмжээн һарадаа 70 түхэриг хүрэтэр нэмээгдээ. Эдэ районуудта салин хүлһэнэй доодо зэргын хэмжээе нэмээхэтээ хамта, һарадаа 70 түхэриг хүрэтэр салин хүлһэтэй бүхы хүдэлмэришэд ба алба хаагшадһаа налог абалгые болюулһан, һарадаа 90 түхэриг хүрэтэр салинтай хүнүүдһээ налог абалга бага болгогдоһон байна.

1971 ондо 126 түхэриг байгаа гээшэ һаань, нёдондо жэл хүдэлмэришэдэй, алба хаагшадай һарын салин хүлһэнэй дундуур зэргын хэмжээн 130,3 түхэриг болоһон гэхэ гү, али 3,5 процентээр нэмээ. Колхознигуудай ажалай түлбэри 4,7 процентээр ехэ болоо.

Стипенди нилээд ехэ болоо: дээдэ һургуулинуудай студентнэрэй стипенди—25 процентээр, тусхай дунда һургуулинуудай ба техническэ мэргэжэл олгодог һургуулинуудай һурагшадай стипенди 50 процентээр нэмэһэн байна. Больницануудта эдеэ хоол, эм дом ба бусад хэрэгсэлнүүдтэ гаргашалагдаха мүнгэнэй хэмжээн нэмээгдээ.

Хэрэглэмжын ниитын жасануудһаа хүн зоной абадаг нэмэлтэ түлбэри, хүнгэлэлтэ 73 миллиард түхэриг болоһон гэхэ гү, али урда жэлэйхиһээ 6,4 процентээр нэмэһэн байна.

Хүн зоной нөөсэлгын кассануудта хэһэн мүнгэн жэлэй турша соо 7,5 миллиард түхэригөөр ехэ болоо.

Гүрэнэй ба кооперативна худалдаа наймаанай эд бараанай эрьесэ 174,9 миллиард түхэриг болоһон гэхэ гү, али 1971 онойхитой сасуулхада, 6,9 процентээр дээшэлһэн байха юм.

Хүн зоной ажаһуудал хангалгын хэмжээн урда жэлэйхидэ орходоо 10 процентээр, хүдөө нютагуудта 15 процентээр дээшэлһэн байна. Жэлэй турша соо хүн зоной ажаһуудал хангадаг предприятинууд 4,6 мянгаар олошороо. Тиигэбэшье улад зоной ажаһуудал хангалгын түсэб дүүргэгдээгүй.

Гадаадын худалдаа наймаанай эрьесэ 9 процентээр ехэ боложо, 25,8 миллиард түхэригтэ хүрөө. 15,3 миллиард түхэригэй худалдаа наймаан СЭВ-эй гэшүүн оронуудтай хэгдэһэн байна.

1972 ондо гүрэнэй, колхозуудай ба хүн зоной мүнгэ зөөреэр, даб дээрэ абтаһан баримтануудай ёһоор, 2200 мянга гаран болбосон түхэлтэй шэнэ квартира, 106 миллионһоо үлүү дүрбэлжэн метр талмайтай үмсын байшан гэрнүүд баригдаа гээд СССР-эй ЦСУ-гай мэдээсэл дотор тэмдэглэгдэнэ. Үнгэрһэн жэлдэ 11,1 миллион хүн һайн гэр байрада нүүжэ ороо. 1,6 миллион хүнэй һууритай юрэнхы эрдэмэй һургуулинууд, 430 мянган хүнэй һууритай һургуулида ороогүй хүүгэдэй эмхи зурганууд, олон больницанууд, поликлиникэнүүд, соёлой ажаһуудалай бусад барилганууд хэгдэжэ, ашаглалгада тушаагдаһан байна.

Хото городуудые, һуурин тосхонуудые болбосон түхэлтэй болгохо хүдэлмэри үргэнөөр хэгдээ. 18,3 километр утатай метрополитенэй шэнэ лининүүд ашаглалгада үгтэһэн байна.

Арадай гэгээрэл, соёл культура ехээр хүгжөө. Хүн зондо медицинскэ туһаламжа үзүүлхэ хэрэг һайжараа.

1973 оной январиин 1-нэй байдалаар, Советскэ Союзай хүн зон 248,6 миллион болоһон байна.

…ысовой станцида гурдахи классай машинист, КПСС-эй гэшүүн …ннадий Иванович …рженсмехые танихагүй хүн байхагүй. Тэрэ паровоз, тепловоз, электровоз ябуулха эрхэтэй. Коммунис ажалай ударник Геннадий Иванович партийна бүлэгэй секретарь. Тэрэ ВСЖД-гэй түрүү машинист гэжэ хүндэтэй нэрэ зэргэтэй.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Г. И. …рженсмех.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

РЕПОРТАЖ

ТҮЛ АБАЛГАНЬ ХАХАДЛАА

Ахалагша хонишон Михаил Зубакинай хонидойнгоо хашаа соо үбһэ һолоомонтой холижо тарааһаар байтар, хадын саанаһаа үбэлэй наран аалихан бултайжа, һулахан элшээ элбэгээр сасажа захалба. Газаа аали намдуу байһан аад, наранай гарахатай адли хүйтэн улам шангадажа, гэрэй үрхөөр бааяһан утаан тооһорно.

Эртэ үглөөнһөө газаагуурхи ажалаа хэжэ, тухагүй һалирһан Михаил бирсайжа мүльһэтэшэһэн захынгаа сэн гүбижэ унагааха зуураа, хурьгалһан хонидтоо үбһэ гаргажа байһан Анатолий Зайковто хандан:

— Мүнөөдэр гайтайханаар хүйтэрбэл. Одоошье хүйтэнэй гол хүрэжэ ерэбэлтэй. Хонидоо бага зэргэ дулаан хотондонь байлгаад гээд, үбһэндэнь оруулжархибабди, — гэбэ.

— Яаха һэм. Үнөөхи хоёр хүбүүднай хурьгадаа хүхүүлжэ дүүргэхэл дүтэлөө аабза. Юрэдөө хаһа сагтаа хүйтэрһэниингшье дээрэл ха, — гээд, Анатолий Зайков дэмжэн хэлэнэ.

Эдэ хоёрой ингэжэ хөөрэлдэн, үбһэеэ гаргажа, дүүргэхэтэй адли хурьгашанаар ажаллажа байһан Анатолий Сергей хоёр һүүлшынгээ нарай хурьгадые эдеэлүүлжэ дүүргэбэ. Тиигээд томо хурьгадаа эхэһээнь амяарлажа, хуһамагуудтань хаагаад, хобоо хобтонуудыень байраданъ заһажа табяад, урид бэлдэгдэһэн хүнэгтэй талха эюулжэ үгэбэ.

Эгээл энэ үедэ ахалагша хонишон Михаил Степанович Зубакин хонидой байра соо орожо ерэһээр,

— Зай хүбүүд, ажалаа дүүргээ гүбди? Хэды хурьган абтааб? Эхирнүүд бии гү? Хурьгадаа голоногүй аабза — гэжэ дээрэ дээрэһээнь асуухадань:

— Дүүргээ. Зургаан хурьган гараа. Яһала һайн, — гэһэн харюунууд хоёр тээһээнь зэргэ дуулдаба.

Ахалагша хонишон Михаил Зубакинай даадаг отарада бүхыдөө түрүүшынхеэ хурьгалха 510 эхэ хонин харууһалагдадаг юм. 100 эхэ хонин бүриһөө 90 хурьга түлжүүлхэ уялгатай тус бригадын хонишод аяар халуун намарһаа эхилжэ үбэлжэлгэдөө эмхитэйгээр бэлдэжэ, хонидойнгоо байра һайса дулаалһан, үбһэ, һолоомоёо хүсэд хүрэхөөр газаагаа зөөжэ асарһан байна. Тиигээд эхэ хонидойнгоо хурьгалха дүтэлхэдэ байра соонь хаалта хаамагуудаа эртээнһээ бэлдэжэ, дулаан агаараар үлеэлгэжэ дулаасуулха калорифер тодхоһон бэлэй. Удаань нарай хурьгадайнгаа бүри олошорходо үшөө нэгэ тиимэ калорифер зохёожо һуулгаһан байна. Мүн хонидоо бүлеэн уһаар ундалуулхын тула цистернэ соохи уһаяа электрын хүсөөр халаадаг заншалтай.

— Мүнөө жэл үбһэ тэжээл багаар абтажа, хүшэрхэн саг тохёолдоод байна. Намартаа үрэг хонидоо таряанай һууридa һайса бэлшээжэ таргалуулһандаал, энэ гарасалдажа байнабди. Юрэдөө хонидоймнай хүшэ тамир дундуурхан даа. Яажашье һаань, тэжээлээ гамтайгаар гаргашалжа, абтаһан хурьгадаа үхэл гарзада оруулангүйгөөр тобиржуулхал бээзбди, — гэжэ Михаил Степанович дарууханаар мэдүүлнэ.

Нээрээшье байгша ондо тэжээл багаар бэлэдхэгдээ. Мүнөө эндэ хонидтоо гол түлэб үбһэ һолоомон хоёрые эдюулнэ. Таряа талханай зүйлшье бага. Сүүдхэдэ хонин бүридэ оройдоол 200 грамм үгтэнэ. Нарһанай шэлбүүһэ дуран соонь үгэнэ.

Хурьгашан хүбүүдэй, ахалагша хонишоной мэдүүлһэнэй ёһоор, хонидынь түрүүшынхеэ хурьгалжа байбашье, һүөөр элбэг, хурьгадаа яһала садахаана. Дурсагдагша отарада ажалладаг хонишод абтаһан нарай хурьгадаа хоёр-гурбан хоногой туршада эхэтэйень хамта багахан клеткэ соо байлгана. Удаань (хэрбээ хурьгадай олоороо гараа һаань), абтаһан эдэ хурьгадаа нэгэ бүлэг болгон, ондоо ехэ таһалгада оруулдаг гуримтай. Бүри томо болоһон хурьгадынь бултадаа хамтадхагдажа, бүри ехэ хуһамаг соо харууһалагдана. Ехэ хурьгадтаа зөөлэн үбһэ, гурил болгогдоһон таряа талханай зүйл, дабһа, мел, модоной хөө, набша намаа эдюулнэ.

— Абаһаар сүүдхын 10—15 хурьган гарадаг байһанаа һаянай бага зэргэ «аалидаад» байна. Искусственна үрэжүүлгынгээ ёһоор, энэ һарын һүүл багта сүүдхэдээ 30—40 хурьган абтахаар багсаагдана. Мүнөө отарадамнай бүхыдөө 210 хурьган абтаад, һайнаар түлжүүлэгдэжэ байнхай, — гээд хурьгашан С. Зайков хөөрэнэ.

Михаил Зубакин гэртээ ошохо мүртөө хурьгашан хүбүүдтээ хандан:

— Толя, хонин хурьгалжа магад, эрьежэ, хаража байгаарай. Газаа хүйтэн, нарай хурьган гараһаар лэ хүлдэшэхэ бшуу даа, ойлгоорой — гэжэ захина.

Вл. ЖИГЖИТОВ,
манай тусхай корреспондент.
Загарайн аймагай, XXI партсъездын нэрэмжэтэ колхоз.

ҮҮСХЭЛ ГАРГАҺАН АЖАХЫДА

ОРОЛДОСОТО АЖАЛАЙ ХҮСЭН

Үйлэдбэридөө шэнэ онол арга, оньһон техникэ нэбтэрүүлжэ, бии байгаа арга боломжонуудаа хүсэдөөр хэрэглэдэг болохо гэжэ «Бурятмясопром» нэгэдэлэй коллектив эрмэлзэнэ. Тус нэгэдэлэй комбинат, заводуудай цехүүд соохи ажал оньһожоруулагдажа байна. Улаан-Үдын Ленинэй ордента мяха-консервын комбинадай коллектив һүүлэй сагта энэ талаар горитойхон ажал хээ.

Үхэр мал үүсэлдэг цехые үргэдхэн бариха гэһэн шиидхэбэри гаргагдаһан юм. Энэ хүдэлмэридэ 230 мянган түхэриг һомологдоо бэлэй. Шэнэ цех барихын тула ехэ саг хэрэгтэй һэн. Урлан нарижуулагшад, ухаалан зохёогшод В. М. Ройтберг, А. В. Фатеев гэгшэд энээн тушаа һайса бодомжолжо үзөөд, эбэртэ бодо мал, гахай үүсэлхэ шэнэ оньһон түхеэрэлгэ зохёоһон байна. Эдэнэй зохёоһон оньһон түхеэрэлгэ хуушан цех соо тодхогдожо, үхые һэльбэн бариха хүдэлмэридэ һомологдоһон мүнгэн зоөри, ехэ саг арьбалагдаа.

Бэлигтэй урлан нарижуулагшад, ухаалан зохёогшод Б. Деревянных, Н. Княжева гэгшэд консервын баанхануудые хахэ бүтээсэ ехэтэй түхеэрэлгэнүүдые зохёожо, цех соо тодхобо. Шэнэ түхеэрэлгэ тодхохо үедэ цехэй хүдэлмэри минута соошье зогсоогдоогүй. М. Фефелов, Н. Токмаков, Н. Ситников гэгшэд пудуушха соо оньһон аргаар үдэ хоөбэри хээд оёхо, сэбэрлэхэ оньһон түхеэрэлгэ зохёоһон байна. Энэ оньһон түхеэрэлгэ ашаглаһанай ашаар, урданайхиһаа 70 процентээр ехэ продукци гаргагдадаг болоо. Үдэ хоөбэриин цехэй хүдэлмэришэд энэ оньһон техникэсэ бүтээсэ ехэтэйгээр ашаглаһанай ашаар табан жэлэй түрүүшын хоёр жэлэй даабариһаа гадуур 28 мянган пудуушха оёжо, ажалшадта наймаалаа. Байгша оной январь һарын даабари арбан хоногоор уридшалан дүүргэһэн байна.

«Бурмясопром» нэгэдэлэй предприятинуудай урлан нарижуулагшад, ухаалан зохёогшод үнгэрһэн жэл хоёр зуу гаран дурадхалнуудые үйлэдбэридэ нэбтэрүүлжэ, 800 мянган түхэригэй арьбалалта хээ. Шэнэ оньһон техникэ хэрэглэһэнэй ашаар ажалайнгаа бүтээсые улам дээшэлүүлжэ, һайн шанартай продукци бүри ехээр гаргадаг болоо. Тус нэгэдэлэй хүдэлмэришэд юһэдэхи табан жэлэй түрүүшын хоёр жэлэй даабариһаа гадуур 7 миллион 630 мянган түхэригэй продукци гаргаһан байна. Ажалайнгаа бүтээсые 22 процентээр дээшэлүүлжэ, хүн бүхэн 23,5 процентээр ехэ продукци гаргадаг болоо.

«Бурмясопром» нэгэдэлэй коллектив жэлэйнгээ даабари декабриин 28-да дүүргэжэ, хараалагдаһан түсэбһөө гадуур бүри ехэ продукци гаргаха гэһэн үүсхэл гаргаа бэлэй. Энэ үүсхэлыень Буряад ороноймнай промышленна предприятинуудай коллективүүд халуунаар дэмжэһэн юм.

Энэ нэгэдэлэй коллектив байгша он соо 1970 онойхиһоо мяханай зүйл 25 процент, колбаса 60 процент ехээр гаргадаг болохо даабаритай. Энэ даабарияа дүүргэхын тула ехэхэн ажал хэгдэхэ болоно. Шэнэ онол арга, оньһон техникэ үйлэдбэридэ нэбтэрүүлжэ, эдэбхи үүсхэлтэйгээр хүдэлхэ гэһэн зорилго хүн бүхэнэй урда табигдана.

Социалис мүрысөөнэй һара бүриин дүн согсолон гаргажа, эрхимлэгшэдтэ «комбинадай ветеран», «эрхим мэргэжэлтэн» гэһэн нэрэ зэргэнүүдые олгохо, мүнгэн шангаар урмашуулха гэһэн шиидхэбэри батадан абтаба.

Мүнөө «Бурмясопром» нэгэдэлэй хүдэлмэришэн бүхэн өөрын түсэб зохёонхой. Жэшээлхэдэ, Улаан-Үдын мяха-консервын комбинадай мяха шулагша Н. А. Аранзин юһэдэхи табан жэлэй даабари дүрбэн жэлэй туршада дүүргэхэб гэһэн уялга абаба. Т. Алексеевагай даадаг бригадын хүдэлмэришэд даабаряа дүрбэн жэл соо дүүргэхээр шидэһэн тухайгаа мэдүүлбэд. Тус комбинадай 300 хүдэлмэришэд юһэдэхи табан жэлэй дүрбэдэхи жэлэй түсэбөөр продукци гаргана. Иимэ эдэбхи үүсхэлтэйгээр ажаллажа байһан хүдэлмэришэд эдеэ хоолой продукци эрхим шанартайгаар, ехээр гаргажа, бүхэсоюзна мүрысөөндэ амжалта түйлахал байха.

Г. ХАРЧЕНКО.

Һаяхан Хэжэнгын аймагай ажахынуудай хүдөө ажахын түрүүшүүлэй суглаан боложо үнгэрбэ. Эндэ суглараашад түсэбтэ табан жэлэй хоёрдохи жэлдэ хэһэн ажалайнгаа дүн согсолжо, саашанхи хараа зорилгоёо тодорхойлбо. Манай фотокорреспондент Ц. Цыренжаповай буулгаһан энэ зураг дээрэ Хэжэнгын совхозой түрүү механизаторнууд, жолоошод Борис Аюров, Борис Матвеев, Лев Дашицыренов, Влад... Матвеев, Сергей Татарников, ажахын мэдээжэ токарь Агафон Михинович Федотов гэгшэдые харанат.

ГЭЭГДЭЛЬЭЭ ГАРААЛ

«Одон» совхозой хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд һүүлэй үе болотор суглаан бүхэндэ шахуу шангаар шүүмжэлүүлдэг байһан юм. Харин мүнөө тус совхозые Мухар-Шэбэр соогоо гээгдэнги ажахы гэжэ хэншье хэлэхээ болижо байна. Юуб гэхэдэ, адууһа малайнгаа тоо толгойе олошоруулха, ашаг шэмэ абалгыень дээшэлүүлхэ талаар совхозой малшад үнгэрһэн жэлдэ габшагайгаар ажаллажа, ехэхэн амжалта түйлаа. Жэшээнь, урда жэлэйхидэ орходоо мяха тушаалгаяа хоёр, үндэгэ — гурба дахин, ноохо — 33, 8 процентээр дээшэлүүлжэ шадаа. Совхоз түрүүшынхеэ гүрэндэ үритэнгүйгөөр, хэдэн мянган түхэриг сэбэр олзо доходтойгоор 1972 онииеүдэшөө.

Юһэдэхи табан жэлэй түсэбые болзорһоонь урид бэелүүлгын шиидхэхы жэлдэ үйлэдбэреэ бүри ашаг үрэтэйгөөр эрхилхэ, ажалай бүтээсэ дээшэлүүлхэ, мал ажалай продуктнуудые ехээр абадаг, бэлэдхэдэг болохо арга боломжо ажахыда байгуулагдаа. Бүхэсоюзна социалис мүрысөөндэ эдэбхитэйгээр оролсоходоо Хүсөөтын малшад гүрэндэ мяха худалдаха нэгэдэхи кварталай түсэб январь һарада дүүргэхэбди гэжэ мэдүүлһэн. Шахамалнуудай хэдэн гүүртэнүүд намар эртүүр эмхидхэгдээд, дүй дүршэл ехэтэй малшад А. Н. Суворов, Г. И. Александров гэгшэдтэ даалгагдаһан. Жэлэй түрүүшын үдэрһөө совхоз шахамалнуудаа бэлэдхэлэй пунктда тушаажа эхилээ.

— А. Н. Суворовой харууһалдаг 107 шахамал эдэ үдэрнүүдтэ тушаажа дүүргэбэбди. Шахамал бүхэн 320-330 килограмм шэгнүүртэйгээр абтаа. Һаянай байдалаар гүрэндэ 530 центнер мяха худалдаад байнабди. Түсэбэй дүүргэлтэдэ 170 центнер үлөө. Энээнээ ойрын үдэрнүүдтэ дүүргэхэ байхабди, — гэжэ ажахын главна зоотехник Н. Б. Будаев хөөрэнэ.

Залуу малнуудые шахан таргалуулгын гүүртэдэ Г. И. Александров үнихэнэй хүдэлдэг. Тэрэ мүнөө Холбоолжон гэжэ газарта 127 үхэр шахан таргалуулна. Шахамал бүхэнэй шэгнүүр мүнөө 300 килограммһаа дээшэ татана. Малшадай бүхэсоюзна социалис мүрысөөндэ хабаадалсахадаа үнинэй үхэршэд мал бүхэнэйнгөө сүүдхын шэгнүүрые килограммһаа бага бэшээр дээшэлүүлхэ гэһэн уялга абанхай. Мүнөө шахамал бүридэ сүүдхэдэ тэжээлэй долоон единицын хэмжээнэй тэжээл үгтэнэ. Эдэ малнууд февралиин эхеэр тушаагдаха зэргэтэй гээд үхэршэн хөөрэнэ.

«Үнгэрэгшэ жэлэйхидэ орходоо ажахы гүрэндэ мяха худалдалгаяа 15 дахин дээшэлүүлһэн байгаа.

Б. ЖАМБАЛОВ,
манай корр.

НЮТАГЖАҺАН БҮЛЭ

Халид Халихович Валиевай бүлэ 5 жэлэй саада тээ аяар холын Татарай АССР-һээ манай Буряад орондо нүүжэ ерээд, тунгалаг үһата, тунга ногоото Зэдын Инзагата нютагта түбхинэһэн юм. Нютаг зонтой башаран танилсатараа элдэб ажалда хабаадалсажа, һүүлээрнь эхэ хонидой отарадашье хүдэлөө. Теэд, хонин ажал гээшэ онсо, энээнине мэдэхэ болоһон, дүршэлтэй хүнүүдэй хүдэлхэ ажал гээшэ ааб даа. Нютагтаа малтай дадалсаһан энэ айлайхи өөһэдынгөө дуратай ажалда — һаалиин мал дээрэ эльгээхые мэдүүлһэн байгаа.

Колхозой правлени, илангаяа һаалишадые хүсөөжэ ядаад байһан зоовет-мэргэжэлтэд энэ дурадхалыень ехэтэ һайшаагаа һэн. Энэнэшье алдуугүй. Хоёр талынгаа эрилтые хангажа, зохисотой хэмжээ абаһаниинь һайшаалтай. Тиигэжэ Валиевтанай бүлэ 1971 ондо Залаа-Үбэрэй һаалиин фермэдэ ажаллахаар ерэһэн юм. Халид Халиховичай һамган Марьян, Люда Надя хоёр басагадынь 20-20 үнеэ тушаажа абаад, ажаллажа эхилээ бэлэй. Бүлын 3 һаалишан нэгэ доро ажаллажа, гэрэй эзэн фермые эрхилэгшээр томилогдоо һэн. Түрүүшээр тэдэнэр нилээд тухашараадшье, ажал хэрэгэйнгээ түлөө тулалдаха хэрэг али гараа юм бээз. Теэд, эндэ байһан үнинэй һаалишан Долгор Дычинова, Халита Халимуллина болон бусад залуушуулда туһалалсажа, яажа хүдэлхэдэ һайн бэ гэжэ тэдэнэртэ өөһэдынгөө дүршэл дамжуулжа үгөө. Колхозой Залаа-Үбэрэй һаалиин 2-дохи фермэ колхоз соогоо эрхимлэжэ эхилээ бэлэй.

Үнгэрһэн 1972 оной дүнгөөр Люда Валиева социалис мүрысөөндэ түрүү һуури эзэлбэ гэһэн баярай мэдээсэл Залаа-Үбэрэй һаалишадые баярлуулба. 18 наһатай, комсомол басаган өөрынгөө нэтэрүү оролдолгын ашаар иимэ дүн түйлаа! Даалгагдаһан 22 үнеэдһээ 23 тугал тэнжээжэ, үнеэн бүриһөө 2325 килограмм һү һаагаа. Энэнь абаһан уялгаһаань 325 килограммаар бүлюу. Бусадшье һаалишад мүрысөөндэ һайн дүнгүүдые түйлажа гараа. Людын эжы Марьян Валиева басагандаа булигдаһандаа ехэшье голхорногүй. Залуушуулай задарюун оролдолго, эршэтэ эрмэлзэлые, шүрбэһэлиг шамбай, шуран түргэн бэсые мэдэнэ хэ юм. Баярлангүй яахаб. Надя басаганииньшье ехэ доро ортоогүй. Энэ жэл эгэшээ ахихаар зэһэнхэй.

«1972-73 онуудай үбэлэй үедэ малай ашаг шэмэ ехээр абаха, бэлэдхэхэ талаар малшадай бүхэсоюзна социалис мүрысөө дэлгэрүүлхэ тухай» КПСС-эй ЦК-гай, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй, ВЦСПС-эй тогтоолтой, мүн СССР-эй 50 жэлэй ойн баярай суглаан дээрэ нүхэр Л. И. Брежневэй хэлэһэн элидхэлтэй танилсаад, тус фермын коллектив үнгэрһэн жэлэйхиһээ нилээд ехэ һү һаажа, үнеэн бүриһөө тугал абаха гэһэн социалис уялга абаба. Социалис мүрысөөндэ Люда Валиева түрүүлһээр.

Д. АЮШЕЕВ.

Зэдэ.

Мүрысөөн: Кубань—Дон

УРГАСАДА— ХҮСЭЛ БОДОЛОО, АЖАЛ ХЭРЭГЭЭ

Кубаниин, Доной газар тариалангай ажалшад тухай мүнөөдэр хөөрэхэмнай. Түсэбтэ табан жэлэй шиидхэхы, гурбадахи жэлдэ орооһо тариа ба газар тариалангай бусад продуктнуудые ехээр абаха, бэлэдхэхын түлөө бүхэсоюзна социалис мүрысөөндэ оролсожо, урда областьнуудай тариашад энэ жэлдэ үндэр баян ургаса абахын түлөө тэмсэжэ байна.

* * *

Краснодар

Үглөөгүүр тээ Кубаниин тала дайда зэнхэгэр хүйтэн. Тиигэбэшье наранай бултайжа, халта шарахалаар, һэбшээ һалхин үлеэжэ, нуга тариалан хабарай шэнжэтэй болошоһондол үзэгдэнэ. Намар таригдаһан тариан ногоорон харагдана. Мүнөө урда жэлнүүдэйхиһээ һураггүй, ехэ газарта — 2 миллионһоо үлүү гектар дээрэ таригданхай. «Аврора», «Кавказ», «Краснодарская-39» ба үндэр ургаса үгэдэг бусад сортын шэнисэ таригдаһан байна.

Россин орооһо тариа ехээр хуряадаг нютагуудай нэгэн — Кубань иимэ ехэ уялга хэзээдэшье абаагүй юм. Энэ жэлдэ 8,5 миллион тонно орооһо тариа хуряаха ёһотой.

Эгээл иимэһээ январь һарын эдэ үдэрнүүдтэ үглөөһөө үдэшэ орой болотор эндэ эршэтэ ажал бурьялна. Үндэр баян ургаса хуряахые оролдон, тариашад намар таригдаһан ургамалнуудайнгаа хойноһоо оролдосотойгоор харууһалха. Минеральна үтэгжүүлгэнүүдээр нэмэлтэ тэжээл оруулха гээшэ гол шухала зорилго мүн. Энэ талаар хүдөө ажахын авиацин отрядууд тариашадта туһална. Намар таригдаһан орооһо тариандаа нэмэлтэ тэжээл үгэхэ гээшэ хүдөөгэй ажалшадай шухала зорилго болоно. Теэд энэнь тогтууритай һайн, үндэр баян ургаса абаха бата найдамтай үндэһэ һуури болоно бшуу.

Кубаниин хүдөө нютагуудай ажалшад хабарай тарилгын хүдэлмэридэ ехэ бэлэдхэл хэнэ. «Сельхозтехникын» мастерскойнуудта, колхоз, совхозуудай түбэй бүүсануудта оньһото техникээ тарилгада бэлэдхэхэ хүдэлмэри түлэг ябажа байнхай. 10 мянга гаран трактор хабарай тарилгада бэлдэгдээ. Сеялкэнүүд, плугууд ба культиваторнуудые заһабарилга дүүрэнтэжэ байна. Сагай уларилай таарамжатай һайн байгаа һаань, февраль һарын һүүл багта Кубаньда хабарай эртын тарилга хэгдэжэ захалдаг юм.

Үрэһэ хүрэнгэ сэбэрлэжэ хаалгада колхоз, совхозууд онсо анхаралаа хандуулна. Ажахы бүхэн хабарай тарилга хэхэ үрэһэ хүрэнгээ хаанхай, минеральна үтэгжүүлгэнүүдээр хангагданхай. Ленинскэ шангай лауреат, ВАСХНИЛ-ай академик М. И. Хаджиновай бии болгоһон «Краснодарский-303» гэжэ кукурузын шэнэ сортоор энэ жэлдэ тарилга хэгдэхээр хараалагдана. Энэ шэнэ сорт бусадһаа үлүү һайн, гектар бүриһөө 3—10 центнерээр ехэ ургаса үгэдэг байһаараа алдаршаа.

Үбэлэй сагта механизаторай мэргэжэлтэдые бэлдэхэдэ эгээл таарамжатай юм. Хүдөө ажахын оньһон техникэ амжалтатай һайнаар хэрэглэхын тула трактористнууд, комбайнернууд, механигууд мэргэжэлээ дээшэлүүлхэ зэргэтэй.

Хүнүүд һуралсана. Эдэ үдэрнүүдтэ Кубаниин колхоз, совхоз бүхэндэ техническэ курсанууд, кружогууд хүдэлнэ. Хүдөөгэй 12 мянга гаран хүбүүд, басагад эндэ һурана. Гадна, үбэлэй сагта хүдөөгэй техническэ мэргэжэл олгохо училищинууд үргэн мэргэжэлтэй 10 мянга шахуу механизаторые бэлдэхэ юм.

Хабарай тарилгын эршэтэ халуун хүдэлмэриин ойртожо байһые һануулһан юумэдэл, Хара далай тээһээ урихан һэбшээн Кубаниин үргэн дэлюун тала дээгүүр үлеэнэ. Хүдөө нютагуудта машинын хүнхинөөнэй зэдэлхэ саг дүтэлөө. Мүнөө Кубаниин тариашад энээндэ улам эршэтэйгээр бэлэдхэл хэжэ байна.

Ростов-на-Дону

Дон мүрэн шадарай тала дайда саһан хүнжэлөөр хушагдан нойрсоно. Теэд энэнь тариашадые баярлуулна. Юундэб гэхэдэ, шанга һалхин үлеэжэ, ороһон саһые туужархёогүй хадань, газарай хүрьһэн шиг нойтоор дутахагүй. Намар таригдаһан шэниисын ургаса һайн байха бшуу.

Түсэбтэ табан жэлэй гурбадахи жэлдэ Доной тариашад 6 миллион 900 мянган тонно гэхэ гү, али түсэбһөө һураггүй ехэ тариа хуряахые шиидэнхэй. Кубаниинхидтай мүрысэхэдөө, Доной хүдөө ажахын ажалшад иимэ уялга абаа һэн.

Мүнөө эндэхи нютагуудай ажалшад үндэр баян ургаса ургуулан абахын түлөө эдэбхи үүсхэлтэйгээр ажаллажа байна.

Механизаторнуудай ажал ехэ. Тэдэ 12 мянган трактор гэхэ гү, али заһабарилагдаха техникынгээ 65 процентые хабарай тарилгада бэлдээ. Плуг, культиватор ба сеялкэнүүдые заһабарилга дүүрэнтэжэ байна. Хабарай тарилгын хүдэлмэридэ оньһото техникээ болзорһоонь урид бэлдэжэ дүүргэхын түлөө область дотороо үүсхэл гаргаһан Тацинска районой хүдөөгэй механизаторнуудай ажал хэрэг илангаяа һайн. Тус районой ажахынууд техникээ заһабарилжа дүүргээ. Машинануудые заһабарилха 28 шэнэ мастерской энэ талаар ехэ үүргэ дүүргэһэн байна.

Хүдөө ажахын техникэ заһабарилга, тэрэнэй шанар, запас частьнуудые зүбөөр хубаарилгые шалгаха штабууд районой ажахы бүхэндэ байгуулагданхай.

Тариашад үрэһэ хүрэнгэ бэлдэлгэдэ анхаралаа ехээр хандуулна. Олонхи ажахынууд һайн шанартай үрэһэ хаагаа. Родионово-Несветайска, Егорлыкска, Красносулинска районой колхоз, совхозууд нэгэдэхи, хоёрдохи классай үрэһэ бэлэдхэхэ түсэбүүдээ үлүүлэн дүүргэһэн байна.

Газар элдүүрилхэ оньһожоруулагдамал отрядууд нютагай үтэгжүүлгэ нуга тариалан дээрэ гаргана. Энэ жэлдэ 8 миллион тонно органическа үтэгжүүлгэ хээрэ гаргагдахаар хараалагданхай.

Хүдөө ажахын авиацин самолёдууд намар таригдаһан шэниисын эзэлдэг хахад миллион гектарта минеральна үтэгжүүлгэ хээ.

Кубаниин ба Доной тариашадай мүрысөөн үндэр баян ургасын түлөө тэмсэлдэ амжалта түйлаха арга олгохол.

В. КАЛИШЕВСКИЙ,
К. ФИЛИППОВСКИЙ.
(ТАСС-ай корр.).

Надя ОЧИР...
—ЗАМАЙ
ЗАЛУУРША...

Хяагтын аймагай ... болон залуушуулһаа ... һэн һаалиин гурбан ... коллективүүдэй 197... түйлаһан ажалай ... дээрэ харагдажа, Ра... нэрэмжэтэ колхозой ... фермын коллектив түр... ри эзэлбэ.

Хэрбээ тэдэнэр ... 5.056 центнер һү һаах... центнерыень гүрэндэ ... ха түсэбтэй һаа, бод... рээ 5473 центнер һааж... центнерысэнь гүрэндөө ... һан байна.

Габшагай ажалаара... гарһан энэ коллектив... солыень дээрэ үргэһэн ... шад хэд бэ гэхэдэ, жэ... ша соо нэгэ һаамхай ... бүриһөө 1891 литр һү ... А. Аносова, 1858 литр ... В. Радионова, тэдэнһ... доогуур дүн ха... Е. Изралёва болон бус... лоно.

Гадна Алтайн совх... луу һаалишан, комсомо... дежда Очировагай ам... ажалые омогорхон тэ... байнаб. Миил 3-дахи ... һаалишанаар хүдэл... ябаһан Надимнай нэгэ ... 2452 литр һү һаажа, ... соогоо эрхимлэһэн та... лишадай жагсаалда ... Тиимэһээ бидэнэр ... Очировагаа залуу һаа... замай залуурша гэж... хэл ёһоороо нэрлэнэб...

ВЛКСМ-эй Хяагтын ... мой зүгһөө залуу түр... лишадта Хүндэлэлэй г... нууд болон үнэтэ бэлэг... рюулагдаа.

Н. БАТОМУНК...
комсомолой Хяа...
райкомой нэгэ...
секре...

Улаан-Үдын Кировэй нэрэмжэтэ түмэр зүйлнү... бүтээдэг заводой хүдэлмэришэд болон алба ха... СССР-эй байгуулагдаһаар алдарта 50 жэлэй ойе у... лан дэлгэрһэн мүрысөөндэ ажалай амжалта түй... байна. Шаажан гүйлгэдэг цехэй коллектив энэ мүры... дэ дээгүүр дүнгүүдые түйлаа. Мастер Галина Прох... на Васильевагай хүтэлбэрилдэг халаан КПСС-эй Бу... дай обкомой, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Пр... диумэй, Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Соведэй ... лон облпрофсоведэй Хүндэлэлэй грамотада хүртэһэн ... на. Мүн энэ заводой мастер Л. Г. Руденко гэгшы... тэлбэрилдэг халаан КПСС-эй Улаан-Үдын горкомой ... горсоведэй Хүндэлэлэй грамотаар шагнагданхай.

Заводой коллектив Буряадай АССР-эй 50 жэлэй ... хүндэлэлэй мүрысөөндэ хам оролсонхой. Мүрысө... оролсоһон ажалша бэрхэ хүдэлмэришэд эршэтэ ажа... үльгэр жэшээ харуулна. Шаажан гүйлгэдэг цехтэ а... ладаг залуу хүдэлмэришэн Татьяна Глотова бусадһаа ... гэшье гээгдэнэгүй. Тэрэ халаан бүринигөө даабари... додоо үлүүлэн дүүргэдэг юм.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: комсомол басаган Татьяна Глот...
А. МАНТАЕВАЙ фот...

ҮБЭЛЭЙ САГТА ТЭЖЭЭЛЭЭ ГАМТАЙГААР ХЭРЭГЛЭХЭ

Январь һара барагдабашье үбэл үшөө дүүрэхэ уды. Хүдөөгэй малшад үнгэрһэн һарынгаа дүн согсолжо, саашанхи зорилгоёо тодорхойлоод, энэ харюусалгатай үеые һайнаар үнгэргэхэ гэһэн зорилготойгоор ажаллана. Үнгэрэгшэ жэлдэ хаа хаанагүй ган гасуур боложо, нииитын адууһа малай тэжээл бэлэдхэлгэдэ ехэхэн бэрхэшээл тохёолдуулаа.

«Нииитынгээ адууһа малай тооень хороонгүй, тэдэнһээ абтадаг продуктнуудые үбэлэйшье туршада бага болгонгүй энэ харюусалгатай хаһая хүдөөгэй ажалшад хэр үнгэргэхэеэ байнаб» гэһэн ТАСС-ай корреспондентын асуудалда СССР-эй Хүдөө ажахын министерствын нуга сабшалан ба тэжээлэй талаар главна управлениин начальнигай орлогшо Э. В. Бессарабов харюусана.

—Энэ жэлэй малай үбэлжэлгэ хүшэр хүндэ эрхэ байдалда үнгэржэ байнхай. Юуб гэхэдэ, 1972 ондо Поволжиин, Россин, Украинын урда зүгтэ оршодог колхоз, совхозуудай нуга, сабшалан ган гасуурта ехээр дайрагдажа, урзанда бэлэдхэгдэһэн тэжээлһээ бага үбһэн, шэмэтэ тэжээл абтаа бшуу. Тиимэһээ эдэ районууд хамтынгаа үхэр малай тэжээлэй рациондо имагтал бүдүүн тэжээл, һолоомон орууланхай. Сагаан һолоомон тэжээлэй бодосуудаар хомор. Тиимэһээ эндэхи ажахынууд тэжээл буйлуулха цехүүдые олоор түхеэржэ, үхэр малда үгтэхэ һолоомоёо жэжэ болотор хэршэһэнэйнгээ удаа эһээнэ, дабһаар амтаруулна.

Үбэлнай 1973 оной богоһо алхан гараба. Хүшэр байдалтай ажахы бүхэн үлдэгшэ тэжээлэйнгээ килограмм бүхэниие нарин нягтаар гаргашалха зэргэтэй болоно бшуу. Үхэр малайнгаа дулаан байрада байлгагдажа эдеэлхэ хаһын хэды шэнээн үлэһые хараадаа абажа, бии байгаа үбһэ тэжээлээ һара, үдэр бүхэндэ наринаар хубаарилан, малда эдюулхэ шухала. Түл абалгын үедэ тэжээлээр дуталдахагүйн тула тариа талханай зүйл тон наринаар гаргашалагдаха болоно. Һүөөр дуталдаһан нарай мал илангаяа олоор гарзалдаг, тиимэһээ шэмэтэ тэжээл тон наринаар үгтэхэ зэргэтэй.

Ажахы бүхэндэ элдэб янзын мал бии гээшэ ааб даа. Тиимэһээ ямар малай байһые хараадаа абажа, алиндань бүдүүн тэжээл зохисотойб, ямартань шэмэтэ тэжээл, талха тарианай зүйл долёолгоходо һайн бэ гэжэ мэдэхэ.

Үбэлэйшье үедэ бүдүүн тэжээл нэмэжэ бэлэдхэхэ арга боломжо ажахы бүхэндэ бии. Бии байгаа үбһэ тэжээлээ һайнаар буйлуулжал үхэр малда үгэхэ болоно. «Мал болон шубуудые эдеэлүүлхэ сагыень алдангүй байбал, һайн байдаг» гэжэ малшан бүхэн энээниие мэдэдэг. Хүйтэн байрада байһан үхэр малда ехэ тэжээл гаргашалагдабашье, һүн, мяхан багаар абтадаг шуу. Эндэ иимэ нэгэ жэшээ дурдая. Хүйтэн байрада байһан 400 килограмм шэгнүүртэй үнеэн бэеэ дулаасуулхын тула 15 мянган килокалори гаргашална. Харин дулаан байрада байһан үнеэн эды шэнээн тэжээл эдибэл ехэ һү үгэхэ болоно. Хэрбээ үбһэ тэжээлээр дуталдажа захаламсаараа иимэ мал түргөөр туража захалдаг. Тулюур байрада байһан малһаа ашаг шэмэшье багаар абтадаг, дааража тураһан дээрэһээ элдэбын үбшөөр үбдэдэг, гарзалхашье ушар тохёолдодог гээшэ ааб даа. Тиимэ дээрэһээ малай, шубуудай фермэнүүдые шиигтэй, хүйтэн байлгажа огто болохогүй.

Мүльһэтэй уһаар ундалжа байһан үнеэдһээ ехэ һү һаажа абахань дэмы. Шүдэ хаха ташама 30—40 литр хүйтэн уһаар ундалһан үнеэн тэрэнээ 30 градус бүлеэн болгохын тула 1 килограмм һү бии болгохо шадалаа гаргажархина. Уһа бүлеэсүүлхэ хэрэг ажахы бүхэндэ тиимэшье хүшэр бэшэ болонхой. Эдэ бүгэдые хараадаа абажа, үнеэдээ бүлеэн уһаар ундалуулха хэрэгтэй.

Сенаж элбэгээр даража абаһан ажахынууд адууһа малайнгаа тэжээлэй рациондо дуталдаһан шухала зүйлые энэ шэмэтэ тэжээлээр бэелүүлжэ болоно.

Протеин, белогоор дутамаг бүдүүн тэжээлые эдисэтэй болгохын тула карбамид үргэнөөр хэрэглэдэг болонхой. Силос, сагаан һолоомые мочевинээр сүршэжэ, малдаа үгэхэдэ ехэ дуратайгаар эдидэг. Зүгөөр, сүүдхын туршада малай 100 килограмм шэгнүүр бүридэ 25 грамм мочевинэ хүртэхэ ёһотой юм. Нэгэ килограмм мочевинэ бүдүүн тэжээлдэ холижо малда эдюулхэдэ 15—17 килограмм һүн, 2—3 килограмм мяхан абтана. Гэбэшье, иимэ аргаар үхэр малаа үлүүсэ гаратар эдеэлүүлбэл, хожомоо үнеэд, мяханда шахагдаһан мал, гахай ехээр хохидохо бшуу. Тиимэһээ бүдүүн тэжээлдэ карбамид сүршэхэ зоотехническэ наукын заабаринаар сахиха гээшэ тон шухала.

Гахайнуудые шахан таргалуулха хэрэгтэ эһээгдэһэн тэжээл ехэ һайн. Ямаршье фабрика, заводто хандангүйгөөр колхоз, совхоз бүхэн өөрынгөө хүсөөр эһээбэри хэжэ болоно. Шара һайба, ээдмэг, һолоомын гурилай холисо, свекло, хартаабхын үлэгдэлөөр эһээбэри хэхэдэ һайн. Эһээгдэһэн тэжээлэй 1 литр бүридэ 10—20 грамм бээдэ шэнгэсэтэй протеин бии юм.

Хойто Зүгэй, Сибириин, Алас-Дурнын районууд шэлбэһэтэ модоор илангаяа баян. Тэндэхи ажахынууд шэлбүүһэнэй гурил татажа гаргадаг болонхой. Шэлбүүһэнэй гурилые сагаан һолоомотой холиходо эдисэньшье һайн болодог.

Ажал хэрэгтээ ёһотой эзэн ёһоор хандаад байбал, ажахы бүхэнэй хүтэлбэрилэгшэд тэжээл нэмэжэ олохо аргатай. Хамтынгаа үхэр малые гээлтэ хороолтодо оруулангүй үбэлжүүлжэ гаргахын бии байгаа бүхы арга ... жоёо хэрэглэхэ шухала. ... нютагта ожорһо, һөөг ... гүлгэ, мүшэр, шэлбүүһэ ... хэжэ болоно. Нүгөө ... зарта кукуруза, наран ... эшэ гэхэ мэтэ бэлэдх... яһала олон. Город, пр... ленна түб шадар о... ажахынууд эдеэ хоолой ... һа хэрэглэжэ болоно.

«1972—1973 онууда... лэй үедэ адууһа малай ... шэмэ ехээр абаха, б... талаар малшадай дүн... союзна социалис м... дэлгэрүүлхэ тухай» КП... ЦК-гай СССР-эй Минис... дэй Соведэй болон ВЦ... тогтоолые хүдөөгэй а... хаа хаанагүй һайшаа... жээд, габшагайгаар ажа... байнхай. Оронойимнай ... совхозуудай малшад ... жэлгээ эрхим һайнаа... гэргэжэ, хараалһан ... даабарияа амжалта... бэелүүлхэнь дамжаггүй.

ТҮРҮҮ ДҮЙ ДҮРШЭЛЭЙ ХУУДАҺАН

Эрдэм бэлиг — эрхим баян

№ 3

ХИЗААР ОРОНОО ШЭНЖЭЛЭЕ

«Эсэгэ оромни—СССР» гэһэн Бүхэсоюзна аяншалга хаа хаанагүй болоно. Тус аяншалгын зорилго ямар бэ? Өөрынгөө орон нютагые шэнжэлэн үзэхэ ажалда һурагшадые хабаадуулжа, тэдэниие Эхэ орондоо дуратай болгохо гэһэн зорилго табигдана.

«Эхэ орон юунһээ эхитэй бэ?» гэһэн үгэнүүд мэдээжэ дуун соо бии. Тон тэрээн шэнгеэр «Эхэ орондоо дурлалга юунһээ эхилдэг бэ?» гэһэн асуудал табихаар. Тэрэмнай түрэһэн гэрэй хэрэлсыһээ эхилдэг гэжэ мэдэнэбди.

Тиимэһээ түрэл нютагаа шэнжэлхэ гээшэ гүнзэгы удхатай. Нютагайнгаа түүхэдэ хабаатай материал суглуулха хэрэгтэ һургуули, багшанар шабинараа хабаадуулха зэргэтэй. Тэрэ талаар манай республика дотор яһала ехэ юумэн хэгдэнэ. Тус хуудаһанда жэшээ болгон, тиимэнүүд һургуули тухай хөөрэжэ үгэхэ һанаатайбди.

***

9-дэхи ҺУРГУУЛИДА

Хизаар ороноо шэнжэлдэг, баян материал суглуулһан һургуули Улаан-Үдэдэ олон. Тэдэнэй нэгэн—юһэдэхи һургуули. Тэндэ хизаар ороноо шэнжэлдэг хүдэлмэриие Е. А. Медведева хүтэлбэрилнэ.

Е. А. Медведева хорин хоёр жэлэй туршада хүүгэдые хүмүүжүүлэн һургана. Һүүлэй 19 жэлэй туршада Улаан-Үдын 9-дэхи дунда һургуулида хүдэлжэ байна. Эды жэлдэ географи зааха зуураа, хизаар ороноо шэнжэлхэ асуудалда ходо анхаралаа табидаг байһан. Олон жэлэй туршада хүүгэдэй гараар баян материал суглараа.

Тиигэжэ тон һайн музей нээгээ юм. Тэндэ Буряад оронтой хабаатай материалһаа гадна, 15 союзна республикада хабаатай юумэнүүд табяатай.

Иимэ хүдэлмэри юунһээ эхилдэг гээшэб?

Хизаар ороноо шэнжэлхэ хүдэлмэриин түсэб нэн түрүүн зохёогдожо, педсовет дээрэ баталагдадаг. Тиихэдээ ямар класс ямар шэглэлтэйгээр хүдэлхэб гэжэ тодорхойгоор заагдаһан байдаг юм. Мүн баһа тэдэнэй хүдэлмэриин эхинэй болон һүүлэй зорилго тухай хэлэгдэдэг.

Хизаар ороноо шэнжэлэлгын аяншалгануудые үнгэргэхэдөө, һурагшадай үмэнэ бэдэрхэ, шэнжэлхэ зорилго табигдадаг байна. Гэхэ зуура багшанар тэдэнэй хэхэ юумые ходо хургаараа заажа, харуулжа ябадаг гэжэ ойлгохо хэрэггүй. Үхибүүд зорилгоёо ойлгобол, өөһэдөө бэеэ даагаад хүдэлдэг юм.

Хүүгэдэй суглуулһан, шэнжэлһэн юумые хаража үзэхэдэ, тэдэнэр даажа абаһан уялгадаа тон харюусалгатайгаар, бодомжотойгоор хандадаг гэжэ мэдэхээр байна. Гоёор бэшэһэн рефераднууд, альбомууд, плакадууд, гербари, ашагта малтамалай зүйлнүүд—хуу музейдэ тушаагдана.

Эдэ бүхы хүдэлмэриие нэгэ багша гансаараа хүтэлбэрилнэ гээ һаа, эндүүтэй байха. Юун бэ гэхэдэ, нүхэр Медведева ниитэ хүтэлбэри бэелүүлдэг гээшэ. Харин хизаар ороноо шэнжэлгын барагдашагүй хүдэлмэриие тусхай совет ябуулдаг.

Һүүлэй һүүлдэ тус һургуулида «Планетэ» гэжэ нэрэтэй хизаар ороноо шэнжэлгын бүлгэм бии болгогдоо юм. Тэрэнэй хүдэлмэриин орган — совет. Үхибүүд суглуулһан, согсолһон материалнууд тухайдаа соведэй үмэнэ тоосожо, хэһэн хүдэлмэриеэ «хамгаалдаг» заншалтай. Соведэй гэшүүд һурагшын элидхэлэй шанарые, хэһэн, суглуулһан юумэниинь хэр зэргэ гоёор шэмэглэгдэнхэйб гэжэ сэгнэдэг. Гадна «хамгаалгын» тусхай үдэр гэжэ байха.

Зарим ушарта ямар нэгэн класс, хэрбээ бүхы эрилтэдэ харюусахаар бэшэ юумэ хэбэл, хүдэлмэриеэ «хамгаалжа» шадангүй һаладаг.

Ямар эрилтэ табигдадаг юм? Нэн түрүүн шэмэглэлынь гоё һайхан байха ёһотой. Суглуулһан материал тон хэрэгтэй, мэдээсэлнүүд тон зүб байха. Хизаар ороноо шэнжэлгын аяншалга тусхай түсэбтэй, зорилготой байха. Материалай шэнжэлгын тобшолол тодо һонороор хэгдэһэн, хабаадаһан, шэмэглэһэн хүнүүдэй список болон гарынь табигдаһан, жэл, һара, үдэр бэшэгдэһэн байха зэргэтэй. Имагтал эдэ эрилтэнүүдтэ харюусажа шадабал, хизаар ороноо шэнжэлгын хүдэлмэри һайнаар ябуулагдаа гэжэ тоологдодог. Мүн баһа тус материал хаанаһаа, хэзээ олдоһон бэ гэжэ заатагүй зааха шухала. Юуб гэбэл, ажабайдал нэгэл газартаа тогтошодог бэшэ, харин ходо хубилжа, хүгжэжэ байдаг шуу. Тиимэһээ олдоһон юумэнэй нютагые, болзорые табижа, өөрын «паспорттай» болгоогүй һаа, сэнгынь бага байхал. Жэшээ болгон, нэгэ хоолос абая. Томо орооһотой шэнииісын хоолос. Тэрэнэй ямаршье документгүйгөөр һургуулиин музейдэ табибал, хэн һонирхохоб? Хэншье һонирхохогүй. Харин ямар колхозой, али поли дээрэһээ хэзээ (ямар оной, ямар һарын хэдынэй үдэр абтаһан бэ), юун гэжэ нэрэтэй сортын үрэһэн бэ, энээниие хэн ургуулааб гэхэ мэтээр бэшэгдэһэн байхадаа, хэды һонин байхаб? Гадна аяншалгада хабаадагшадай нэрые бэшэхэ хэрэгтэй.

Иимэ хүдэлмэриин удха шанар айхабтар ехэ. Үхибүүд ооһэдоо байгаали ажаглажа, шефтээ абаһан предприятиин, колхозой ажабайдалаар һонирхожо эхилдэг. Тиихэдээ ажабайдал ходо урагшаа дабхижа, хүгжэжэ байдаг, тэрэ хүгжэлтэнүүд өөрын хуули ёһотой, хоорондоо нягта холбоотой гэжэ үхибүүд ойлгодог болоно. Ондоогоор хэлэбэл, үхибүүд диалектическээр бодомжолжо һураха бшуу.

Материал суглуулгын арга боломжо олон янзын: а) байгаали руу экскурси үнгэргэхэ, б) предприятинуудта, колхоз болон совхозуудта ошохо; в) предприятинуудай коллективтэй, мэдээжэ хүнүүдтэй уулзаха; г) архивай материалтай танилсаха; д) музейн материал хараха гэхэ мэтэ.

Суглуулһан материалаа эмхидхэн согсолходоо, баһа элдэб арга хэрэглэжэ болоомоор. Жэшээнь, 9-дэхи һургуулиин һурагшад олоһон юумэнүүдээ стенд болгоһон байна. Үгышье һаа, альбомуудые, планшедүүдые хэнэ. Зарим юумэнүүдээ шэл витринэ соо выставкэдэ табина.

Тиимэ болохолоороо, хизаар ороноо шэнжэлгын хүдэлмэриин эсэстэ материал суглуулха гэһэн хоёрдохи ехэ зорилго табигдана бшуу. Мүн тэдэнээ һуралсал-хүмүүжүүлгын хүдэлмэридэ хэрэглэхэ хэрэгтэй. Хэрбээ тиигэхэгүй һаа, суглуулһан юумэеэ тооһондо даруулжа хэбтүүлхэ һаа, хизаар ороноо шэнжэлгын хүдэлмэри ябуулһанайшье үрэгүй байха. Тиимэһээ бүхы суглуулһан баян материал һурагшадай эрдэм мэдэсэдэ нүлөөлхэ ушартай.

Юһэдэхи һургуулиин багшанар тус зорилгоёо һайн мэдэнэ. Тиимэһээ һургуулиин хүтэлбэрилэгшэ, Елизавета Александровна Медведева сугларһан материалые һуралсалда хэрэглэхэ талаар ехэ юумэ хэдэг байна. Тэрэнэй тула юун хэгдэнэб?

1). Һуралсалай матерал гаража байха үедөө темэ темээр экскурси хэдэг.

2). Классай хүтэлбэрилэгшэ хүмүүжүүлгынгээ хэшээлдэ хэрэгтэй материал һургуулиин музейһээ абаха эрхэтэй.

3). Һүүлэй үедэ бүхы классууд хойно хойноһоо һубарюулан, музейнгээ материалтай танилсаха ёһотой гэһэн эрилтэ табигдаад байна.

4). Сугларһан материалаар тусхай выставкэнүүд үнгэргэгдэдэг.

Е. А. Медведева ниитын хүдэлмэри ехээр ябуулдаг хүн. Жэшээлэн хэлэбэл, үнгэрһэн жэлдэ ниислэл хотын һургуулинуудай завучуудай семинар үнгэргэгдөө һэн. Тэрэ семинар «Аяншалгын ба хизаар ороноо шэнжэлгын хүдэлмэриин жэшээгээр һурагшадые хүмүүжүүлгэ» гэһэн темээр боложо, тэрэниие үнгэргэлгэдэ Е. А. Медведева эдэбхитэйгээр хабаадаа. Тэрэнэй һүүлдэ хизаар ороноо шэнжэлгын асуудалаар Советскэ районой конференци үнгэргэгдэжэ, тэндэ Е. А. Медведева элидхэл хээ.

Сэхыень хэлэхэдэ, Е. А. Медведева тон ехэ юумэ хэжэ, бүтээжэ байһан хүн. Өөрынгөө дуратай ажалда, хүүгэдтэ хамаг шадалаа, эрдэмээ зорюулдаг багша.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 1. Е. А. Медведева хэшээлдээ бэлдэжэ һууна. 2. Багша шабинартаяа музей соо.

Ц. ЦЫРЕНЖАПОВАЙ фото.

КАБИНЕТ ТУХАЙ

Географиин предмедые мүнөө үедэ кабинедгүйгөөр заажа болохогүй гэжэ мэдэнэбди. Һургуулинууд өөрынгөө шадал зэргээр кабинедүүдые эмхидхэн түхеэрдэг ааб даа. Зүгөөр кабинет хэр зэргэ түхеэрэгдэһэн бэ, тэрээнһээ һуралсалай шанар баһал дулдыдаха.

Тиимэһээ Улаан-Үдын Октябрьска райондо арадай гэгээрэлэй таһагай үүсхэлээр кабинедүүдэй харалга болоһон байгаа. Тэрэ харалга гурбан шатада болоо. Түрүүшын хоёр шата һуралсалай жэлэй ябажа байхада болоо һэн. Гурбадахи шатань августын 25-да үнгэрөө.

Харалга хадаа мүрысөөнэй түхэлтэйгөөр үнгэрөө. Тиимэһээ һургуули бүхэн хамаг кабинедүүдээ һайн түхеэрээд, техническэ хэрэгсэлнүүдээ гүримшүүлэн, харалга-мүрысөөндэ илажа гарахаяа оролдоо бшуу.

Октябрьска районой һургуулинууд яһала һайн кабинедүүдтэй техническэ хэрэгсэлнүүдээр хангагдаһан.

Хоёр шатын үнгэрхэлөөр, иимэ һургуулиин кабинедүүд 1-дэхи һуури эзэлээ гэбэл: 49-дэхи һургуулиин ород хэлэнэй болон литературын, математикын, физикын, гэрэй ажалай хэшээлэй; 45-дахи һургуулиин ород хэлэнэй, географиин, эхин классуудай кабинедүүд, һуралсалай мастерской, спортивна зал; 35-дахи һургуулиин географиин, түүхын, ород хэлэнэй, химиин кабинедүүд.

Юрэдөө, дүн хараад үзэхэдэ, географиин һайн кабинедүүд олон байна. Үшөө һайн талань юун бэ гэхэдэ, тэрэ харалга дутуу юумэнүүдые элирүүлээ. Зарим һургуулида (45-дахи, 14-дэхи, 50-дахи г. м.) географиин талмайхануud угы байгаа. Мүнөө үедэ тэрээнгүйгөөр физическэ географи хүүгэдтэ ойлгуулхам гэжэ шортоо юм. Сагай уларилые үдэр бүри, жэл бүри ажаглажа байхадаа, байгаалиин үзэгдэлнүүдэй хоорондохи холбоое, хуули ёһые гүнзэгыгөөр ойлгохо бшуу.

Географиин кабинет ямар байха ёһотойб? Тэрэниие музей шэнги болгожо болохогүй. Музей нээхын тула ондоо таһалга гү, али гэр үгтэхэ ёһотой юм ааб даа. Харин кабинет гээшэмнай хүдэлмэриин газар шуу. Тиимэһээ үлүү юумэ дэлгээнгүйгөөр хэшээлдэ хэрэгтэй юумэеэ байлгаад, хэрэггүйень саашань хадагалбал дээрэ. Тиимэһээ хадагаламжын таһалгахан байха болоно. Тэрээн соонь тон һайн гүрим сахигдаха ёһотой юм ааб даа.

Юрэдөө, географиин кабинедтэ юун хэрэгтэй юм? Үзүүлэн харуулжа ойлгуулха зүйлнүүд, дидактическа материалнууд хэрэгтэй. Тэдэнь фабричнашье, багшын заабаряар һурагшадай бүтээһэншье байдаг. Географическа картанууд, глобусууд байгаа юм бээз.

Һуралсалай кабинедэй хананууд һурган хүмүүжүүлхэ үүргэтэйгээр шэмэглэгдэдэг юм. Ородой болон харин гүрэнэй географиин эрдэмтэдэй дүрэ зурагууд нэгэ хана эзэлхэ. Намтарыень богонихоноор бэшэхэ шухала.

Тусхай самбар хүүлэбэл һайн. Нюур таладань бэшэхэ зай, глобусой гү, али СССР-эй газар дайда зураатай. Доодо таладань бишыхан һугалга байха. Тэрээн соонь хэшээлдэ хэрэглэгдэхэ зүйлнүүд хадагалагдадаг.

Ондоо ханануудта хизаар ороноо шэнжэлгэдэ хабаатай материалнуудтай стенднүүд байдаг. Тэндэ 9-дэхи табан жэлдэ нютагайнгаа ажахын, республикын түйлаха зорилгонуудые харуулһан диаграмма, плакадууд үлгэгдэхэ.

Үзүүлэн харуулха зүйлнүүд, дидактическа материалнууд үхибүүдтэ ойлгосотой, һонирхолтой, мэдэсыень үргэдхэхэ үүргэтэй байха ёһотой.

Ханада үлгөөтэй материал гоёын тула үлгэгдэнэ бэшэ. Багша шабинарайнгаа анхаралые тэдээндэ ходо хандуулжа байха уялгатай.

Кабинет шэмэглэхэ хэрэгтэ шабинар эдэбхитэйгээр хабаадалсабал, ехэ һайн гэжэ сэгнэгдэдэг, олон һургуулида тиигэдэгшье гээшэ.

Тэрэ талаараа ниислэл хотымнай олон һургуулиин географууд шадамараар хүдэлнэ. Илангаяа 35-дахи һургуулиин географиин кабинет һайн сэгнэлтэдэ хүртөө һэн.

ШЭНЭ ПРОГРАММЫН ЭРИЛТЭНҮҮД

География. Һуралсалай предмедүүд сооһоо абажа харахада, энэл, «һууригүй, тогтууригүй» юм. Нээрээшье, «СССР-эй экономическа географи», «Харин оронуудай экономическа географи» гэһэн предмедүүдые абажа хараял даа. Үгышье һаа, «Физическэ географи» абажа харая. Ороной экономико түргэн саг соо хубилалта болоно. Илангаяа Советскэ Союзай географи түргөөр хубилдаг. Һанагдаагүй газарта ашагта малтамал олдоод, шабаржуулгын комбинат, элдэб заводууд бодоно. Уһанай урасхалай шэглэлые хубилгажа, тад гэдэргэнь урадхуулха аргатай болонобди. Хэмэл далайнууд долгилжо, урдань суурагүй байһан газарта уһанай шубуууд ганганалдана. Тиихэдэнь мүнөө жэлдэ хэблэгдэһэн географиин учебнигые, пособиие шэнээр һэльбэжэ, дахин гаргаха хэрэгтэй. Тиимэл хаданьгеографиие «тогтууригүй предмет», номынь хэблэлһээ гаража үрдеэгүй байһан аад, хуушаршадаг гэжэ хэлсэдэг ёһотой.

Тиимэһээ ажабайдалтай нягта холбоотойгоор географи зааха эрилтэ табигдана. Тэрэнэй ондо талань юун бэ гэхэдэ, хэблэлэй материал хэрэглэхэ арга болоно.

Географиин хэшээл бүхэндэ мүнөө үе сагай амисхал байха ёһотой. Географиин учебнигэй автор Н. Максимов нэгэ статья соогоо ингэжэ бэшэһэн байгаа һэн: «Һаяхан нэгэ һурагшын ингэжэ гомдохые дуулааб: Үсэгэлдэр географиин хэшээл һонингүйгөөр үнгэрөө. Багшын хөөрэһэн бүхы юумэн географи соо бии байгаа». Энэ зөрүүн сэгнэлтэ гээшэл даа.

Хэрбээ географиин хэшээл бүхэндэ мүнөө үеын амисхал мэдэрэгдээл һаа, һонин байха гэжэ үшөө дахин баталая. Хүүгэдэй хүлеэжэ ядадаг байхаар географиин хэшээлые һонин болгохын тула ехэ юумэ хэхэ шухала.

Үшөө ямар эрилтэ табигданаб? Шэнэ программын ёһоор, һурагша бүхэн алибаа юумые өөрөө шэнжэлжэ, өөрөө тобшолол хэхэ болоно. Юрэдөө, шабиин һуралсал дүрбэн табсантай гэшхүүр мэтэ гэжэ һанагдана. Нэгэдэхи гэхэ гү, али эгээл доодо табсанда һурагшын юрэнхы ойлгосо бүридэнэ. Хоёрдохидонь тэрэ ойлгоһон юумэеэ тархи соогоо «буйлуулжа», хойно хойноһоонь һубарюулан ябталха жэшээтэй. Гурбадахи табсандаа багша эгээл гол удхыень илгажа, тэмдэглэжэ, шабинараа һургаха. Эгээл һүүлшынгээ табсанда һурагшадай ухаан научна, шэнжэлхы шэнжэтэй болохо ёһотой. Нэгэ үгөөр хэлэхэдэ, һурагшад юумые ухамайлжа шададаг, нугархай ухаатай болохо болоно бшуу.

Мүнөө үедэ бүхы классуудта географи заалга шэнэ программада оруулагдаһан. 5—6-дахи классуудта үзэхэ шэнэ учебнигүүд бэшэгдээ. 7—8—9—10-дахи классуудта үзэхэ һуралсалай пособи зохёогдоһон. Мүнөө үеын учебнигүүд, һуралсалай пособинууд хадаа эрдэм олохын тула зохёогдоһон эхин булаг мүн. Эндэ юу хэлэхээ һананабши гэхэдэ, үхибүүд учебнигүүд дээрэ, һуралсалай пособинууд дээрэ хүдэлжэ һураха зэргэтэй. Тииһэдээ номууд соо хэлэгдэһэн юумэнэй гол холбооге, байгаалиин үзэгдэлэй, общестывн хүгжэлтын хуули ёһые ойлгожо абаха. Географи заалгын научна удха шанар иимэ байна.

Географиие заалга мүнөө үеын амисхалтай байха, тэрэнь хэблэлэй материал хэрэглэхэ гэһэн удхатай гэжэ дээрэ тэмдэглээ һэмди.

Манай республикада тиимээр хүдэлдэг багшанар олон. Ехэ-Куналейн һургуулиин географиин багша Клавдия Ефимовна Васильевагай дүршэл яһала һонирхолтой.

Багша бүхэн өөрынгөө заажа байһан предмедые тон шухала гэжэ тоолодог юм ааб даа. Тэрээншэлэн Клавдия Ефимовнашье географи гээшэ шабинарай эрдэмдэ, ургалтада шухала нүлөө үзүүлдэг предмет гэжэ тоолодог байха юм. Тэрэ багша ямаршье темэ гарахадаа, гансахан номой хуудаһаар хизаарладаггүй.

Клавдия Ефимовна һурагшадайнгаа бага нуд классто һуража байхаһаа эхилжэ, хэблэлэй материалай «амта танюулдаг». Түрүүн өөрөө элдэб һониннуудые газетэһээ, журналһаа уншажа үгэдэг. Газетэ, журналнуудаа өөһэдтэнь харуулжа, нэрэнүүдыень хэлэжэ үгэдэг.

Имагтал газетэ, журнал уншажа, хэшээлээ үнгэргэдэг бэшэ ааб даа. Географиин кружок, классһаа гадуур элдэб янзын хэмжээ ябуулганууд гэжэ байдаг гээшэ ааб даа.

Түрүүн өөрөө уншажа, тайлбарилжа үгэн һонирхуулаад, һүүлдэнь өөһэдөө уншахыень дурадхадаг. Һонин юумэ олобол, бэшэжэ абахыень, багшадаа асаржа харуулхыень заажа үгэдэг.

Тиимэрхүү «һэмээхэнээр үгтэһэн даабаринууд» һурагшадай ургаха бүри орёо болодог юм. Ахамад классуудта ороходоо, үхибүүд хэблэлэй материал шэнжэлдэг дүршэлтэй болоһон байдаг.

Зунай амаралтын болоходо, багша шабинартаа иимэ даабари үгэдэг зантай: «Хойто жэлдэ СССР-эй экономическа географи үзэхэбди. Хэн ямар область, ямар республикые шэнжэлхэ дуратайб, өөһэдөө шэлэжэ, зундаа газетэ, журнал уншадаг байгаарайгты». Наймадахиие дүүргэжэ гарагшадта ингэжэ дурадхаха: «Хойто жэлдэ харин оронуудай экономическа географи шудалхабди. Хэн ямар гүрэниие шэнжэлхэб?»

Иимэ дурадхалынь юугээрээ һайн бэ гэхэдэ, үхибүүд үдэр бүри газетэ, журнал уншадаг, радио шагнадаг болошоно. Энэ муу аал? Муу бэшэ даа!

Һурагша бүхэн тусхай дэбтэртэй, альбомтой байха. Уншаһан юумэнһээ хэһэгүүдые бэшэжэ абадаг. Үгышье һаа, хайшалжа абаһанаа дэбтэртээ няадаг. Тиихэдээ газетынгээ, журналайнгаа нэрые, һара, үдэрые заатагүй тэмдэглэдэг юм. Материалнууд хайша хэрэгээр бэшэ, харин иимэ гаршагуудтай байдаг юм: «Политика», «Экономика», «Гадаадын худалдаа наймаанай холбоо барисаанууд», «Орон доторхи соёл болбосоролой үйлэ хэрэгүүд».

Һуралсалай хахад жэлэй туршада нэгэ дахин географяар бэшэлгын хүдэлмэри хэгдэдэг. Һурагшад суглуулһан материалайнгаа үндэһөөр ямар нэгэ гүрэн доторхи үйлэ хэрэгүүдтэ өөрынгөө сэгнэлтэ үгэдэг. Бэшэлгын хүдэлмэри 10 минута соо үргэлжэлдэг юм.

Ямар материалда анхарал хандуулагданаб? Гүрэнэй байгаалида, экономикодо, политикада хабаатай һонин материал һурагшадай анхарал татадаг. Японой байдал шэнжэлдэг хүбүүнэй тетрадь соо ТАСС-ай иимэ информаци няагдаһан байгаа һэн: «Фукуда» гэжэ япон хүдэлмэришэнэй бүлэдэ 3 наһатай Кодзуо гэдэг басаганиинь һаяшаг наһа бараа. Лейкемиин (шуһанай үбшэнэй) хүндэ үбшэндэ басагахан нэрбүүлһэн байгаа. Басаганайнгаа тиимэ хүндөөр үбшэлжэ байбашье, гэртэхиниинь тэдэниие больницаһаа гаргаха баатай болоһон юм. Клиникэдэ һуури эзэлһэнэйнь, эмэйнь, аргалуулһанайнь түлөө үдэр бүри 4-5 мянган иен мүнгэ түлэхэ шадал тэдээндэ үгы байгаа бшуу.

«Иомиури» газетэдэ тэрээн тухай ингэжэ бэшэһэн байба: Японидо эмшэлэлгэ үгаа үнэтэй, үбшэлбэл гуйраншан болохош...»

Тус бишыхан материал Япониин социальна байдалые тон элеэр харуулна бшуу.

Юһэдэхи классай һурагшад дэбтэрнүүдээ андалдажа уншалсадаг заншалтай. Юуб гэхэдэ, хүн бүхэн имагтал «өөрынгөө орониие» мэдэхэ бэшэ, программаар гарагдаһан бүхы гүрэнүүдые һайн мэдэхэ уялгатай бшуу.

Бүхы сугларһан материалынь һүүлэй һүүлдэ иимэ гаршагуудаар бүлэг болгогдодог: а) байгаалиин шэнжэ шанар; б) ажахы; в) хүн зон (национальна бүридэл, аяг заншал, шажан); г) хотонууд болон тэдэнэй гоё һайхан, түүхэтэ газарнууд, д) аяншалгын һонин газарнууд.

Хүн бүхэн өөр өөрынгөө шэлэһэн орон тухай хоёр-гурбан ном уншаа һаа, һайн һэн гэжэ багша шабинартаа дурадхаад, номуудай список үгэдэг зантай. Үгышье һаа, өөрынгөө шэлэһэн ороной картые, литература, искусствын түлөөлэгшэдые, тэдэнэй зохёолнуудые һайн мэдэхэ ёһотойт гэһэн эрилтэ табидаг.

Тиимэһээ географиин аяншалгын үдэшэнүүдые үнгэргэхэдэ һонин байдаг. Жэшээнь, Ехэ-Куналейн дунда һургуулида «Польшын һонирхолтой газарнууд», «В. И. Ленинэй ажаһуудаг газарта», «Япон гүрэн ба японцууд», «Дэлхэй дээрэхи эгээл бишыхан гүрэнүүд» гэһэн үдэшэнүүд ехэ һониноор үнгэрһэн байгаа юм.

К. Е. Васильевагай дүршэлые һургуулиин хүтэлбэрилэгшэд анхаржа, өөһэдынгөө географуудые бултыень тиимэ заншалтай болгоһой гэжэ хүсэгдэхэ байна. Һурагшад өөһэдынгөө һайн дураар ингэжэ хүдэлхэдөө, ямаршье үйлэ хэрэгые зүбөөр, диалектикын ёһо гуримаар сэгнэжэ һурадаг ха юм.

ХҮДӨӨГЭЙ ҺУРГУУЛИНУУДТА

Республика доторнай хизаар ороноо шэнжэлхэ хүдэлмэри яһала һайнаар хэгдэнэ. Мүн географи заалгада хизаар ороноо шэнжэлгын материал тон ехэ нүлөө үзүүлнэ.

Улаан-Үдын аймагай Ивалгын дунда һургуулиин багша А. А. Гаськов, Түнхэнэй аймагай Аршаанай найман жэлэй һургуулиин географ З. И. Амшеева, Хоринн аймагай Ашангын эхин һургуулиие даагша Ц. Е. Ешеева гэгшэд һурагшадаа эмхидхэн хүтэлбэрилжэ, хизаар ороноо шэнжэлгын шанартай материал элбэгээр суглуулаа.

Эхин классуудай һурагшадтай хамта элдэб материал суглуулаад, һургуулидаа музей бии болгоһон Цырегма Ешеевна Ешеевагай ажал тушаа тогтолтой. Эгээл һонин юумэниинь юун бэ гэхэдэ, бүхы материалынь хуу Ашанга нютагайнь, түрэл совхозойнь байгаалида, экономикодо, соёл гэгээрэлдэ хабаатай. Ашанга хадаа Георгиевска совхозой отделени юм. Анаагай совхозһоо таһаржа, бэеэ даһан ажахын түүхэдэ һонирхомоор юумэн олон ааб даа.

Музейдэ табигдаһан материалнууд гоёор шэмэглээтэй, бүлэг бүлэгөөрөө илгагдажа гаршаглаатай. «Урдань ба мүнөө» гэһэн гаршаг доро үгтэһэн материалнууд һонин. Хэр угһаа хаяа хадхажа һууһан ород буряадуудай хани нүхэсэл тухай, совет үеын табяад жэлдэ түйлагдаһан амжалта тухай хөөрэһэн зүйлнүүд, документнүүд бии.

Цырегма Ешеевна өөрөө дээдэ эрдэмтэй, хэлэ бэшэгэй багша юм. Тиигэбэшье түрэл Ашанга нютагтаа эхин һургуулиие даагшаар хүдэлдэг, тон даруухан зантай хүн. Өөрөө түрэһэн тоонто нютагтаа үнэн зүрхэнһөө дуратай һэн хойноо, тэрэ дураяа шабинартаа дамжуулдаг. Тодорхой материалай жэшээ дээрэ түрэл нютагайнгаа хүгжэлтые ажаглан анхарха арга олгогдоно.

Түрэл байгаалиин гоё һайхан шарай, мойһоной нэбшысэ сэсэглэһэн үе. Тиимэ үе сагые хүн бүхэн ондо ондоогоор анхардаг ааб даа. Харин тэрэниие үнэн сэдьхэлһээ гоёшоохо мэдэрэл хэрэгтэй. Багша шабинараа тиимэ мэдэрэлтэй болгохо гэжэ оролдоно.

Цырегма Ешеевна мүнөө үеын хүниие хүмүүжүүлжэ байһанаа, тэрэ харюусалгаа ехэ һайнаар ойлгоно. Тиимэһээ имагтал тойрожо байһан байгаалиие ажаглаад хизаарлангүй, шабинар өөһэдтөө анхаралтайгаар хандажа һурадаг: эхэһээ абажа гараһан ямар һайн юумэн бииб, һургуулида һуража, юу олообиб гэжэ ойлгохоёо тэдэнэр оролдоно. Энэнь багшын аша мүн.

Наһатай боложо ябаһан Ц. Е. Ешеевагай **хүмүүжүүлгэ тухай һанал бодол,** наһанайнь хамаг зорилго манай үеын суута багшанарай нэгэн, Педагогикын эрдэмэй хүрсэнэй гэшүүн-корреспондент ябаһан В. А. Сухомлинскиин хараа бодолые һанууулдаг байһанда баясамаар. **«Хүн гэзшэ балшар, эдир наһандаа өөртэнь бии байһан һайхан юумые обёорон ойлгожо, тэрээнһээ баярхал түрөө һаа, тон һайн байха һэн. Һайхан юумэн лэ бидэниие хүн болгодог — хүмүүжүүлгын хуули ёһон тиимэрхүү байха зэргэтэй»,** — гэжэ В. А. Сухомлинский 1970 ондо «Народное образование» журналай 11-дэхи номерто бэшэһэн байдаг.

Зүб лэ даа. Үнэхөөрөөшье өөртэнь бии байһан һайн юумые үхибүүндэ ойлгуулаад, тэрэнээ саашадань хүгжөөн һалбаруулха хүсэлтэй болгожо шадабал, багша хүнэй досоо омогорхол түрэдэг ааб даа. Даб дээрээ «һэреэдүй ябаһан» түрэлхиин бэлиг хадаа, В. И. Ленинэй хэлэһээр, «мэдэрэлтэ ажаябадалай эхин түхэл мүн». Хүүгэдэй хүн болохо ябадалай түлөө түйлай ехэ харюусалгатай байһанаа ойлгохо гээшэ багшын һайн шанар.

Эдэ бүгэдые Ц. Е. Ешеева хооһон үгөөр бэшэ, харин хизаар ороноо шэнжэлгэтэй нараар холбожо шададаг гэжэ тэмдэглээ һэмди. Жэшээнь, һургуулиин музей соо «Манай нютаг» гэһэн бүлэглэл бии. Тэдэндэнь нютагай шарайе харуулһан (рельефнэ) карта хэгдэнхэй. Рерьефнэ картые хэхэ гээшэ тиимэшье бэлэн бэшэ юм. Гэбэшье Ашангын һургуулиин эхин классуудай һурагшадай бүтээһэн тэрэ карта һанаһанда хүрэһэн даа. Шабар, хүбхэн, хагдан, модоной мүшэр мэтын зүйлнүүдээр нютагайнгаа хада гүбээнүүдые, ой модо, набтар газарнуудые, гол горходые, булаг аршаануудые, малай фермын, хонин һүрэгэй байрануудые, тосхонуудые һөөл зохидоор харуулаа. Тиихэдээ нэрэнүүдыень нютагай үбгэд, хүгшэдһөө, ангуушадһаа лаблан асуужа тодорхойлоод, рельефнэ картадаа бэшэһэн байна.

Энэ ушар юун тухай хэлэнэб гэхэдэ, оромыень олоод эмхидхэхэдэ, эхин классайшье һурагшад ехэ юумэ хэхэ шадалтай байна гээшэ ааб даа. Багадаа олоһон шадабаринь, мэдэсэнь наһан соонь бүхөөр хадуугдахал!

Үгышье һаа, «Манай нютагай ургамал» гэһэн бүлэглэл абажа харая. Нютагайнгаа ургамал болон сэсэгүүдые үндэһэтэйнь гербари болгожо хатаагаад, эндэ табиһан байна. Тиихэдээ ургамалай үнгэ зүһые хубилгахагүй гэжэ оролдоо. Нэрэнүүдынь ород, буряад хэлэн дээрэ үгтэһэн. Ургамалнуудынь иимээр илгагдаһан: талын, бог үбһэн, хоротой, эмдэ ородог, модон, бургааһан г. м.

Нютагайнгаа амитадта зорюулһан бүлэглэл баһал һонин. «Шубууд — манай нүхэд», «Шумуулнууд» гэһэн гаршагуудтай.

Иимэ хүдэлмэри эдиршүүлдэ тон ехэ туһатай бшуу. Түрэл нютагаа шэнжэлэн дурлаха хэрэгтэнь иимэ хүдэлмэри ехэ нүлөө үзүүлнэ.

Ц. Е. Ешеевагай ямар ехэ хүмүүжүүлгын удха шанартай хүдэлмэри хэжэ байһые иимэ жэшээнүүд гэршэлнэ. «Ажалай оньһожоруулга», «Газар—манай баялиг» гэһэн гаршаг доро хүнэй гараар бүтэдэг юумэн эли тодоор харагдана. Совхоз 9-дэхи табан жэл соо юу түйлаха түсэбтэйб гэжэ үхибүүд мэдэнэ.

СССР-эй байгуулагдаһаар 50 жэлэй ойдо бэлдэжэ байха үедэ союзна республикануудта зорюулагдаһан стенднүүд түхеэрэгдээ. Тэндэнь союзна республикануудай тугууд, гербүүд, хубсаһа хунарайнь зурагууд харуулагдаһан. Игэжэ интернациональна хүмүүжүүлгэ бэелүүлэгдэнэ гээшэ.

Ц. Е. Ешеевагай дүршэлые нэгэ статья соо харуулхань бэрхэтэй. Тиимэһээ тон тобшоор хөөрэбэбди.

Ц. НИМАЕВА,
багшанарай мэргэжэл дээшэлүүлхэ институдай географиин таһагые даагша, БурАССР-эй һургуулиин габьяата багша.

Тус хуудаһые Ц. ДОНДОГОЙ хэблэлдэ бэлдэбэ

УРАН ҺАЙХАНАЙ ЗОНАЛЬНА ХАРАЛГА

Арадай искусствын түлөөлэгшэд

Хүдөөгэй уран һайханай бүлгэмүүдэй хоорондохи зональна конкурсын һүүлшын нааданай түлөөлэгшэд — айлшадаа Эрхүү хотынхид баяртайгаар угтан абаба. Шэтын, Эрхүүгэй областьнуудай, Тувын, Яхадай, Буряадай автономито республикануудай делегацинуудай түлөөлэгшэдые байлгахын тула городой эрхим «Сибирь», «Ангара» гостиницанууд, арадай ажахын, хари хэлэнүүдэй дээдэ һургуулинуудай хамтын байранууд үгтөө. Мүнөө үедэ уран һайханай бүлгэмдэ хабаадагшад Эрхүү хотын предприятинуудта ошожо концерт харуулна, мүн клуб болон соёлой ордонуудта наада табина. Город соогуур экскурси эмхидхэгдэнэ. Манай республикын түлөөлэгшэд арадай ажахын областной выставкэдэ, хотын нэгэ предприятида ошоо.

Уран һайханай энэ харалгын ябажа байһан үедэ Эрхүү хотынхид баяртай байна. Зональна харалгын үнгэржэ байһан драматическа театрай залда орохо билет абахань хүшэр лэ хаш. Үнгэрэгшэ амаралтын үдэр энэ харалгын баярта һайндэр эхилээ.

Москвагай гүрэнэй консерваториин профессор, РСФСР-эй искусствануудай габьяата ажал ябуулагша К. М. Лебедев (түрүүлэгшэ), «Музыка» хэблэлэй редакциин даагша, РСФСР-эй габьяата артист В. П. Удалов, РСФСР-эй культурын министерствын ахалагша инспектор Е. Д. Воронов болон бусадай оролцоон жюри ажалаа эхилэнхэй.

Эгээл түрүүн Эрхүүгэй областиин уран һайханай коллективүүд Усть-Ордын национальна округой түлөөлэгшэдтэй хамта концерт табиба. Тэдэнэй репертуарта арадуудай аха дүүгэй хани барисаан, Эхэ орондоо инаг дуратай байһан тухай дуунууд зэдэлээ. Энэ областьдо нилээд олон яһатан — ород, чуваш, туф, буряад, неницүүд ажаһууна. Тиимэһээ концертын программада яһатан бүхэнэй дуун, хатар наадан оронхой бшуу.

Мүн үнгэрһэн амаралтын үдэр шэтынхид өөһэдынгөө бэлиг шадабари харуулаа. Урлугай арадай хоор, Агын арадай филармони, Красночикойско районой Архангельское тосхоной арадай аман зохёолой бүлэг — областиин үнинэй коллективүүд концертдэ хабаадалсаа. Эдэнэр хадаа хүдөөгэй уран һайханай бүлгэмүүдэй бүхэроссин харалгада 1965 ондо Москвада хабаадалсаһан байха.

Шэтын областиин Красночикойско районой Архангельское тосхоной арадай аман зохёолой бүлэг ехэ гоё номернуудые харуулаа. Илангаяа түрын дуун олоной анхарал татаа.

Тиихэдэ Александровскиин хүдөөгэй соёлой байшангай хатаршад нэрьемэ альга ташалганда хүртөө.

Понедельнигэй үдэр Тувын, Яхадай автономито республикануудай түлөөлэгшэдэй концерт болоо.

Манай республикын уран һайханай бүлгэмүүдэй түлөөлэгшэд үсэгэлдэр өөрынгөө программа харуулба.

Энэнэй һүүлээр уран һайханай бүлгэмүүдэй хүтэлбэрилэгшэд болон хабаадагшадай конференци боложо, зональна харалгын дүнгүүд тухай жюри мэдээсэхэ юм. Илан гарагшадта эндэ дипломууд барюулагдаха.

Л. МАРТЫНОВА.

Эрхүү хото.

ТҮРҮҮШЫН ЗОХЁОЛНУУД ЗҮБШЭГДЭБЭ

Түрүүшын ном... Уран хёолшын ажабайдалда, [...] нэй зохёохы ажал хүдэлм[...] дэ түрүүшын номой ямар [...] нүлөө үзүүлдэг, саашанхи [...] дань ямаршьеб юрөөл бол[...] үгэдэг тухай уншагшад[...] уран зохёолшодшье һайн м[...] нэ.

Һаяхан Буряадай Уран [...] хёолшодой холбооной [...] һонирхолтой зүбшэн хэлс[...] болобо. Энэмнай юуб [...] хэдэн авторнуудай түрүү[...] номууд тухай уран зохёол[...] өөһэдынгөө һанамжанууд[...] дэлгэрэнгыгээр хөөрэжэ [...]

Сергей Цырендорж[...] Энэ хүнэймнай бэшэһэн «Х[...] гөөтэ һүни» гэһэн тууж[...] гал» журналда хэблэгдэ[...] ном болгогдожо гарахадаа [...] уншагшадай зүгһөө һай[...] даад, магтаалда хүртэһэн [...] на.

«Хүлгөөтэ һүни» гэһэн т[...] жа тухай Буряадаймнай [...] жэ уран зохёолшо Чимит [...] дендамбаев дэлгэрэнгы [...] хэлээ. Энэ туужын һайн [...] лыень онсолон тэмдэглэхэ [...] раа, һүүлэй үедэ ими[...] уран бэлигтэй зохёол [...] литературада үзэгдөөгүй [...] хэлэбэ. Мүн энэ зохёол [...] олон хүн магтаалай үгэнүү[...] хэлэжэ, түрүүшынгээ ам[...] тада толгойгоо эрьенгүй, [...] шадаа бүри һайн зохёолну[...] бэшэхыень авторта хүсэба.

Константин Карныш[...] Ажабайдалай һургуули [...] гараһан хүн. Хабаров[...] партийна дээдэ һург[...] дүүргэһэнэйнгээ һүүлээр [...] то-Байгалда хэдэн жэлдэ [...] дэлмэрилһэн залуу журна[...] Константин Карнышев [...] ангуушадай, орошодой ажа[...] далтай һайн танилсаһан [...] на. Тэрэнэй түрүүшын [...] «Хүр саһан» («Сугробы») [...] һэн ном тухай уран зохёо[...] Владимир Корнаков дэлгэ[...] гы үгэ хэлэжэ, зохёолой һа[...] муу талануудые тэмдэгл[...] байна.

Ардан Ангархаев... Энэ [...] най Доржи Банзаровай нэр[...] жэтэ багшанарай дээдэ һ[...] гуулиин физико-математи[...] факультедые дүүргэһэнэй[...] һүүлээр түрэл нютаг Түнх[...] дөө багшалжа байна. Энэ [...] луу физик эдир үетэндэ эр[...] ухаа заахаһаа гадна, шу[...] рассказуудые бэшэдэг боло[...] үнинэй юм. Тэрэнэй «Су[...] зан» гэһэн тууджа «Бай[...] журналда толилогдоод, һу[...] дэнь Буряадай номой хэ[...] лээр тусхай ном болгон гар[...] даа.

Ардан Ангархаевай түр[...] шын ном тухай уран зохё[...] шо Цырен Галанов дэлгэрэ[...] үгэ хэлэжэ, залуу прозаи[...] амжалта онсолон тэмдэглэ[...]

Валерий Харахинов... [...] хүүгэй университедэй жур[...] листикын факультет дүүргэ[...] нэй һүүлээр «Правда Бу[...] тии» газетын редакцида хү[...] нэ. Тэрэнэй түрүүшын ном [...] «Байгалай дэбтэр» поэт Ана[...] лий Шитов үгэ хэлэжэ, за[...] авторай зохёол соохи ду[...] дутдануудые тэмдэглэжэ, [...] шадаа оролдосотойгоор зох[...] бэшэхыень хүсэбэ.

Энэ зүбшэн хэлсэлгэ [...] уран зохёолшод Д. Жалсар[...] Н. Дамдинов, Ц. Жимбиев, [...] лэ бэшэгэй эрдэмэй канди[...] Г. Туденов болон бусад [...] хэлэжэ, залуу авторнууд[...] түрүүшын номуудаарнь ам[...] шалжа, ехэ амжалта саашан[...] зохёохы ажалдань хүсэбэд.

Г. ДАШАБЫЛОВ.

Хилын саанаһаа
радио • телефон • телеграф

ХАНОЙ

ПТВ-гэй ЦК-гай, ДРВ-гэй правительствын хандалга

ТАСС

Вьетнамдахи дай болюулха ба амгалан байдал һэргээхэ тухай хэлсээндэ гар табигдаһантай дашарамдуулан, ПТВ-гэй ЦК, ДРВ-гэй правительство хандалга гарган, ехэ илалтаарнь вьетнам арадые амаршалба.

Вьетнам арадай илалта — социализмын, национальна бэеэ дааһан байдалай, демократиин ба эб найрамдалай түлөө тэмсэдэг хүсэнүүдэй илалта мүн гэжэ хандалга дотор хэлэгдэнэ.

НФО-гой ба РЮВ-эй ВРП-гэй туг доро жагсаһан Эхэ оронойнгоо улад зоной, Урда Вьетнамай сэрэгшэдэй баатар габьяата илалта, амжалтанууд энэ документ дотор үндэрөөр сэгнэгдэнэ. РЮВ-эй ВРП ороной урда зүгтэхи улад зоной бодото түлөөлэгшэнь болоно гэжэ хандалга дотор тэмдэглэгдэнэ.

«Манай арадай туйлаһан энэ илалта социалис оронуудай, түрүү үзэлтэй бүхы хүн түрэлтэнэй үнэн зүрхэнэй дэмжэлгын, ехэ туһаламжын үрэ дүн болоно, — гэжэ хандалга дотор хэлэгдэнэ. — Аха дүү оронуудта, улас хоорондын хүдэлмэришэн ангида, эб найрамдалай ба үнэн зүб хэрэгэй түлөө тэмсэдэг арадуудта, тэдэнэй дунда США-гай түрүү үзэлтэй бүхы хүнүүдтэ манай арад үнэн зүрхэнэй баяр баясхалан хүргэнэ».

Бүрин эрхэ, бэеэ дааһан байдал, али алиндаа аша туһатай байлгые хүндэлхэ ябадал үндэһэ болгодог, бүхы оронуудтай, тэрэ тоодо Америкын Холбоото Штадуудтай, хани харилсаа холбоо байгуулхые манай правительство, манай арад хүсэнэ», — гэжэ документ дотор тэмдэглэгдэнэ.

ХАНОЙ

ҺАЙШААН ДЭМЖЭНЭ

ТАСС

Вьетнамдахи дай болюулха ба амгалан байдал һэргээхэ тухай хэлсээндэ гар табигдаһантайнь дашарамдуулан, Вьетнамай Ажалшадай партиин Центральна Комитедэй, ДРВ-гэй правительствын зүгһөө вьетнам арадта хандаһан хандалгые ДРВ-гэй ниислэл хотын улад зон халуунаар угтаба.

Ханойн ажалшадай митинг январиин 28-най үдэшэ хотын театрай урдахи талмай дээрэ болоо. Хотын элдэб районуудһаа, хүдэлмэришэдэй ажаһуудаг һуурин тосхонуудһаа демонстрантнууд ерэһэн байна. Тэдэнэр Хо Ши Минэй портрет, тугууд ба транспарантнуудые барьяад ябаба.

Парти, правительствын хандалгые бүрин һайшаан дэмжэжэ байһан тухайдаа митингдэ хабаадагшад ниислэлэй 300 мянга гаран ажалшадай зүгһөө мэдүүлээ. Урдаа табиһан зорилгонуудаа амжалтатайгаар дүүргэхын тула бүхы хүсэ шадалаа элсүүлхэбди гэжэ ПТВ-гэй ЦК-е. ДРВ-гэй правительствые найдуулба.

ҺАЙШААН УГТАБА

Вьетнамдахи дай болюулха ба амгалан байдал һэргээхэ тухай хэлсээндэ гар табигдаһан тухай мэдээсэлые дэлхэйн арад һайшаан угтаба. Түрүү үзэлтэй бүхы хүн түрэлтэн, түрүү үзэлтэй эмхинүүд, хэблэл агуу ехэ илалтаарнь баатар вьетнам арадые халуунаар амаршалан, американ эзэрхэг түримхэй ябуулгын хойшолонгуудые усадхажа, амгалан байдалаа түбхинүүлхэдээ, амжалта туйлахыень хүсэнэ.

ГАВАНА. Вьетнамдахи дай болюулха ба амгалан байдал һэргээхэ тухай хэлсээн хадаа дэлхэйн революционно хүдэлөөнэй, бүхы арадуудай түгэс илалта болоно гэжэ кубынхид тоолоно гээд Кубын Компартиин ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, Республикын президент Освальдо Дортикос хэлэбэ. Хэлсээе бэелүүлхын ба дайнай һандаралнуудые һэргээхын түлөө тэмсэлдэнь Куба вьетнам арадта туһа хүргэхөөр бэлэн гэжэ президент ДРВ-гэй, РЮВ-эй ВРП-гэй элшэн сайдуудтай уулзахадаа мэдүүлээ.

БЕРЛИН. «Баатар вьетнам арадай амжалта хадаа пролетарска интернационализмын илалта мүн, — гэжэ СЕПГ-гэй ЦК-гай орган — «Нойес дойчланд» газетэ бэшэнэ. — Советскэ Союз ба социалис хани нэгэдэлтэ бусад гүрэнүүд тэмсэжэ байгаа Вьетнамда сэрэгэй, экономическа ба политическэ туһаламжа, дэмжэлгэ үзүүлээ».

КОЛОМБО. Вьетнамдахи дайе болюулга туйлай ехэ удха шанартай гээд Шри Ланкын Республикын премьер-министр Сиримаво Бандаранаике мэдүүлбэ. Вьетнамдахи дай болюулха тухай хэлсээн Азида амгалан байдалай үе шата нээбэ гэжэ тэрэ тэмдэглээ.

СОФИ. Энэ хэлсээн «Эб найрамдалай хүсэнүүдэй агуу ехэ илалта болоно» гэжэ Эб найрамдал хамгаалха национальна комитедэй хүндэтэ түрүүлэгшэ, академик Георгий Наджаков хэлэбэ.

УЛААН-БААТАР. Вьетнамай асуудалаар хэлсээнэй баталагдаһантай дашарамдуулан, Улаан-Баатарай, Чойбалсанай предприятинуудта, республикын госхозуудта, хүдөө ажахын хамтаралнуудта митингнүүд үнгэргэгдэбэ.

МНР-эй ажалшад түүхэтэ илалтаарнь вьетнам арадые халуунаар амаршална.

РИМ. Хэлсээнэй бодото дээрээ бүрин бэелхын түлөө, экономикоео һэргээхын түлөө тэмсэлдэ Италиин демократическа олонийтэ, ажалшад Вьетнамай арадта туһа хүргэхэ юм гэжэ «Итали-Вьетнам» гэһэн национальна комитет мэдүүлбэ.

БОНН. «Вьетнамдахи дай болюулха ба амгалан байдал һэргээхэ тухай хэлсээн вьетнам арадай туйлай ехэ илалта болоно», — гэжэ студентнэрэй «Спартак» гэжэ холбооной правлени мэдүүлээ.

Вьетнамда болоһон дайн американ империализмын зэрлиг муухай ябуулгые элирхэйлэн гэршэлбэ гээд мэдүүлгэ дотор хэлэгдэнэ.

(ТАСС).

ХАНОЙ

Социалис оронуудай ба ДРВ-гэй хоорондын харилсаа холбоон

ТАСС

ПТВ-гэй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, Вьетнамай Демократическа Республикын премьер-министрэй орлогшо Ле Тхань Нги зарим социалис оронуудаар аяншалһанаа Ханойдоо бусажа ерэбэ. Ле Тхань Нги ДРВ-гэй экономическа правительственна делегациие толгойлһон байгаа. 1973 ондо социалис оронуудай зүгһөө Вьетнамай Демократическа Республикада экономическа ба сэрэгэй туһаламжа хүргэхэ тухай хэлсээнүүд баталагдаа.

ХАНОЙ

Фам Ван Донгтой уулзаба

ТАСС

Хиналта хэхэ уласхоорондын комиссида ородог Польшын, Венгриин делегацинууд Сайгон орохо замдаа Ханойдо тогтожо, ДРВ-гэй правительствын премьер-министр Фам Ван Донгтой уулзаба.

Вьетнамдахи дай болюулха ба амгалан байдал һэргээхэ тухай хэлсээнэй ехэ удха шанартай байһые тэмдэглээд, тус хэлсээе бодото дээрэнь бэелүүлхын түлөө вьетнам арад тэмсэхэ ёһотой гэжэ Фам Ван Донг мэдүүлээ. Туйлай ехэ удха шанартай энэ хүдэлмэридэ хиналта хэхэ уласхоорондын комиссида ородог Польшын, Венгриин делегацинууд эдэбхитэй туһа хүргэхэ байха гэжэ тэрэ этигэн найдажа байһанаа мэдүүлбэ.

НЬЮ-ЙОРК

ИНДОХИТАДТАХИ БАЙДАЛ

ТАСС

США сэрэгүүдээ Урда Вьетнамһаа гаргажа эхилбэ гэжэ информационно агентствэнүүд Сайгонһоо мэдээсэнэ. Январиин 28-да американ сэрэгэй 400 алба хаагша Урда Вьетнамһаа гаража ошобо. Холбоото Штадуудай тусхай түлөөлэгшэдэй мэдүүлһэнэй ёһоор, американ сэрэгүүдэй зарим хубинь Урда Вьетнамһаа Таиландтахи США-гай сэрэгэй баазануудта эльгээгдэхэ юм.

Холбоото Штадууд агаарай-сэрэгэй хүсэнүүдые Таиландда, сэрэгэй корабльнуудаа Зүүн-Урда Азидахи уһан соо байлгаха хараа түсэбтэй гэжэ Зүүн Азиин ба Номгон далайн хэрэгүүдые эрхилхэ талаар гүрэнэй секретариин туһалагшын орлогшо У. Салливен телевиденеэр үгэ хэлэхэдээ, мэдүүлбэ. Тхиеугай засаг захиргаанда США туһа хүргэхэ юм гэжэ тэрэ хэлээ.

ПРАГА

ЧЕХОСЛОВАК-ПОЛЬШЫН КОММЮНИКЕ

ТАСС

ПОРПЫН ЦК-гай Нэгэдэхи секретарь Э. Герек, ПНР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ П. Ярошевич түрүүтэй Польшын партийно-правительственна делегациин албанай хэрэгээр ЧССР-тэ аяншалһанай һүүлээр абтаһан коммюникегэй текст эндэ тунхаглагдаба.

ЧССР ба ПНР-эй хоорондохи аха дүүгэй харилсаа холбоое саашадань хүгжөөхые эрид шиидэнги байһанаа хоёр тала мэдүүлнэ гээд коммюнике дотор хэлэгдэнэ. Советскэ Союзтай хани ёһоной харилсаагаа улам бэхижүүлхэ, социалис хани нэгэдэлтэ оронуудтай холбоо барисаагаа хүгжөөхэ шухала.

ЧССР-эй ба ПНР-эй хоорондохи экономическа, научно-техническэ харилсаагаа хүгжөөлгын тодорхой замууд коммюнике дотор хараалагдаа.

Европодохи түгшүүрилые саашадань һуларуулга ехэ удха шанартай гэжэ хоёр тала тоолоно.

Вьетнамдахи дай болюулха ба амгалан байдал һэргээхэ тухай хэлсээндэ гар табигдаһан ушарые ЧССР, ПНР коммюнике соогоо халуунаар амаршална. Израилиин эзэрхэг түримхэй ябуулгада эсэргүүгээр араб арадуудай хэжэ байһан үнэн зүб тэмсэлые тэдэнэр бүрин дэмжэжэ байһанаа мэдүүлнэ.

ХАНОЙ

Урда Вьетнамай арадта хандалга

ТАСС

Вьетнамдахи дай болюулха ба амгалан байдал һэргээхэ тухай хэлсээндэ гар табигдаһантайнь дашарамдуулан, Сүлөөлэлгын национальна фронтын ЦК, Урда Вьетнамай Республикын Революционно саг зуурын правительство арад зондоо хандаһан хандалга тунхаглуулба.

Энэ илалта ехэ удха шанартай гэжэ тэрээн дотор тэмдэглэнэ. Энэ хадаа бэеэ дааһан байдалай түлөө, түрүү үзэлтэй бүхы хүн түрэлтэнэй эрхэ сүлөөгэй түлөө тэмсэдэг бүхы арадуудай илалта мүн. Национальна ба демократическа революцияа түгэсхэхэ таарамжатай байдал тогтоогдобо гээшэ гэжэ НФО-гой ЦК, РЮВ-эй ВРП тэмдэглэнэ. Урда Вьетнамые амгалан тайбан, бэеэ дааһан байдалтай, демократическа, һалбаран хүгжэһэн республика болгожо, Эхэ ороноо эбэй ёһоор нэгэдүүлхын тула арад зон эдэбхитэйгээр тэмсэхэ зэргэтэй гэжэ хандалга дотор хэлэгдэнэ.

ХРОНИКО

КАИР, (ТАСС). Египедэй сэрэгэй министр, Египедэй Араб Республикын зэбсэгтэ хүсэнүүдэй ахамад командалагша Ахмед Исмаил Али гэгшые Зүүн (Иордани), Хойто (Сири), Урда (Египет) фронтнуудай ахамад командалагшаар томилхо тухай шиидхэбэри Араб оронуудые хамтаараа хамгаалха соведэй сесси абаба.

НИКАРАГУА. Газарай хүдэлһэнэй һүүлээр Манагуада амиды мэндэ үлэһэн хүнүүд эдихэ хоолоор, уһаар дуталдана.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: уһа абахаяа ерэһэн хүнүүд. Уһан хүршэ оронуудһаа самолёдоор асарагдана.

Кейстон-ТАСС-ай фото.

Москвагай М. Н. Ермоловагай нэрэмжэтэ театр татар залуу драматург Диас Валеевэй «Дарю тебе жизнь» гэһэн зүжэг бэлдэжэ харуулба. Ороной томо барилгануудай нэгэн, тэрэнэй барилгашад тухай энээн соо хэлэгдэнэ.

Театрай главна режиссер, РСФСР-эй арадай артист В. Андреев, уран зурааша А. Окунь гэгшэд энэ зүжэг табиба. Хүгжэмынь, шүлэгүүдынь Э. Вериго гэгшын.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: зүжэгһөө хэһэг. Сатынский — артист Л. Любецкий, Алсу — артистка В. Разинкова.

ТАСС-ай фотохронико.

НЮТАГ НЮТАГАЙ ҺОНИН

МАЛШАДТА МАГТУУЛНА

Тээгдын дунда һургуулиин 9-дэхи «А» классай һурагшад Хүрбын совхозой 2-дохи отделениин һаалиин фермые шефтээ абанхай юм. Һурагшад амаралтын үдэр бүхэндэ малшадта ошожо, малда үбһэ һолоомо зөөлсэдэг, уһа бүлеэсүүлжэ бурдууг хүдхалсадаг, малай хорёо хото соохиые сэбэрлэдэг.

Басагад, хүбүүд барандаа һайнаар хүдэлнэ. Илангаяа Надя Цыдыпова, Люда Доржиева, Олег Доржиев гэгшэд уридша, түргэн мэргээрээ бусадһаа шалгаржа, малшадай магтаалда ходоодоо хүртэдэг юм.

Ц-Д. ГОМБОДОРЖИЕВА.

Хориин аймаг.

ҮХИБҮҮДЭЙ АЙЛШАН

Түнхэнэй аймагай сэрэгэй комиссар майор А. А. Абакшинов Орлигой дунда һургуулиин аха классуудай һурагшадта айлшалба.

Совет Армиин гаталһан алдарта зам тухай тэрэ үхибүүдтэ һонирхолтойгоор хөөрэжэ үгэһэн байна. Военкомой хөөрөөе эдиршүүл анхаралтайгаар шагнажа, һүүлдэнь һонирхоһон асуудалнуудтаа тодорхой харюунуудые абаа.

— Мүнөө үеын сэрэгэй техникэ тон орёо болонхой. Тэрээниие шудалхын тулада эрдэм һургуулитай хүбүүд хэрэгтэй. Таанар аханараа халан абажа, сэрэгэй уялгата албанда мордохо байнат. Тиимэһээ мүнөөнһөө энээндэ бэеэ бэлдэжэ, сэрэгэй эхин шатын һуралсал гараха, ГТО-гой нормо бүлтандаа заатагүй тушааха ёһотойт, — гэжэ А. А. Абакшинов үхибүүдтэ хэлээ.

Айлшанаа хүндэтэйгөөр үдэшөөд, ходо ерэжэ, сэрэгэй һуралсал гарахадань туһалжа байхыень уриба.

Г. ВЛАДИМИРОВ.

Аха.

ЭРДЭМТЭД ХАБААДАЛСАНА

Спорт

Буряадай АССР-эй 50 жэлэй ойдо зорюулагдаһан спартакиада хүдөө ажахын институтда эхилбэ. Энэ мүрысөөн спортын найман зүйлөөр үнгэргэгдэнэ. Спортдо дуратайшуул волейболой талмай дээрэ болоһон шанга тэмсэлые 6 үдэрэй туршада хараба. Бүхы факультедүүдэй хүдэлмэрилэгшэдэй суглуулагдамал командanууд мүрысөөндэ хабаадалсаа.

Һүүлэй үедэ физкультура ба спорт хүдэлмэришэдэй коллективүүдэй дунда хүндэтэй боложо байна. Физкультура хадаа ажалай бүтээсэ дээшэлүүлхэдэ, хүдэлмэришэдэй коллективүүдые нягтаруулан нэгэдүүлхэдэ, хүнүүдэй махабадые һайжаруулхада, амарха сагаа удхэ түгэлдэрөөр, таатай зохидоор үнгэргэхэдэ нэмэри туһа боложо үгэнэ.

Институдай парткомой секретарь, хүдөө ажахын эрдэмэй кандидат Борис Николаевич Баторов, механизациин факультедэй декан, техническэ эрдэмэй кандидат Протас Баймеевич Бардаханов, зоотехническэ факультедэй партийна организациин секретарь, хүдөө ажахын эрдэмэй кандидат Владимир Убукунович Хальбаев болон бусад олон эрдэмтэд мүрысөөндэ эдэбхитэйгээр хабаадалсана.

Шанга тулалдаанай эсэстэ түрүүлжэ гарагшад шалгарба. Эрэшүүлэй дундаһаа экономическа факультедэй спортсменүүд, эхэнэрнүүдэй дундаһаа механическа факультедэй команда түрүү һууринуудые эзэлээ.

Удаадахи мүрысөөн баскетболоор үнгэргэгдэхэ байна.

ТАБАН ҮДЭР СОО

Республикымнай техническэ мэргэжэл олгодог училищи, техникумүүдэй хүдэлмэрилэгшэдэй дунда мүн лэ спартакиада эхилбэ. Спортын табан зүйлөөр мүрысөөн эндэ үнгэргэгдэнэ. Энээнһээ урагша гансал Улаан-Үдын училищинуудай спортсменүүд спартакиадада хабаадалсадаг байгаа һаа, мүнөө хүдөөгэй олохон училищинуудһаа ерэһэн команданууд эдэбхитэйгээр хабаадалсана.

Столой теннисээр мүрысөөн эхилбэ. Энэ һонирхолтой нааданда олохон командануud хабаадалсаа. Эсэсэй эсэстэ Улаан-Үдын 13-дахи ГПТУ-гай болон Онохойн 1-дэхи ГПТУ-гай спортсменүүд түгэсхэлэй нааданда уулзаха болобо. Шанга тэмсэлэй һүүлээр 13-дахи ГПТУ-гай теннисистнүүд илажа, нэгэдэхи һуури эзэлбэ.

Мүн лэ волейболоор мүрысөөн үнгэргэгдөө. Табан үдэрэй туршада болоһон үсэд нэтэрүү тулалдаанай һүүлээр индустриальна багшын техникумэй болон 1-дэхи ГПТУ-гай хүдэлмэришэд нэгэдэхи, хоёрдохи һууринуудта гараһан байна.

М. БОРИСОВ.

ҮБЭЛДӨӨШЬЕ АЖАЛТАЙ

Витим мүрэн мүльһөөр хушагдажа, эндэхи уһан замай транспортын судканууд жагсаалда зурына. Тиигэбэшье Романовкын портдо хүдэлмэри замханагүй. Үнгэрһэн жэлэй навигациин дүн зүбшэн хэлсэгдэжэ, байгша ондо хүгдэхэ хүдэлмэриин түсэб хараалагдаа.

Газаа жабартай хүйтэншье һаань, һүхын абяан тунгалаг агаарта холоһоо соностоно. Өөрөө ябадаг «СТ-70» баржын капитан Н. М. Кобылкинай бригада зунайнгаа ажалай дүүрэхэлээр дархалжа эхилдэг зантай. Тэдэнэр хабар болотор 20-һоо үсөөн бэшэ карбазуудые барихаар шиидээд, мүнөө амжалтатай ажаллажа байна.

Романовкын портдо мүнөө 58 хүн судкануудые заһабарилна, карбазуудые барина, барилгада хэрэглэгдэхэ модо бэлдэнэ.

В. БАЙБОРОДИН.

ЗОЛТО БИЛЕДЭЙ ЭЗЭН

«Сибиряк» колхозой Аһалигай отделениин хүдэлмэришэн А. Н. Сороковиков нэгэтэ магазинһаа юумэ худалдажа абаһан байгаа. Тэрэнэй бусаалта мүнгэнэй орондо лотерейн билет дурадхаба.

— Энээгээр машина гү, али холодильник шүүхэт. Золтой билет дурадханам, — гэжэ наймаалагша хэлэһэн байгаа ха.

— Юун шүүгээдхихэ һам, золоо туршаад үзэел даа, — гэжэ хэлээд, Сороковиков тэрэ биледээ хармаандаа хэ[...] юм.

Үнэхөөрөө, энэ биледэ[...] золтой байжа, А. Н. Сороко[...]виков 250 түхэригэй хо[...]дильник шүүжэрхёо.

1972 ондо Түнхэнэй аймаг[...] ажалшад дүн хамта 8.503 т[...] хэригэй янза бүриин эд ха[...] шол шүүһэн байна.

Т. ЛОПСОНОВ.

ПРАВДА БУРЯТИИ

Нэгэдэхи хуудаһанда. «Түсэбтэ табан жэлэй амжалта түгэлдэр дабшалта» — СССР-эй ЦСУ-гай мэдээсэл. «Мүрысөөнэй туужа бэшэг» — суглуулбари.

Хоёрдохи хуудаһанда. «Түсэбтэ табан жэлэй амжалта түгэлдэр дабшалта» (түгэсхэл). «Ажалай ашаа үрые харалга» — М. Цыреновэй корреспонденци. Орон доторнай.

Гурбадахи хуудаһанда. «Арадай искусствын түлөөлэгшэд» — Л. Мартыновагай корреспонденци. «Ардай хэрэглэлэй эд бараан» — Г. Субботиной корреспонденци. Хилын саанаһаа.

Дүрбэдэхи хуудаһанда «Актерой хуби заяан» — Н. Азаровай корреспонденци. Нютаг нютагай һонин. Спорт.

СЭНХИР ЭКРАН

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

«Орбита» харуулна:

14.35 — Һүүлэй һонин. 14.45 — Һурагшадта — «Хүхюу стартнууд» гэһэн дамжуулга. 15.15 — «Москвагай концертнэ залнуудаар». 16.10 — Уласхоорондын панорама. 16.40 — М. Анчаров. «Үдэрһөө үдэртэ». (2-дохи хуби. 1-дэхи бүлэг). 18.10 — Бүмбэгөөр наададаг хоккейгээр СССР-эй түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн. «Динамо» (Москва) — СКА (Свердловск). 19.00 — «Время» — мэдээсэлэй программа. 19.40 — «Дни и ночи» — уран һайханай фильм. 21.25 — Уласхоорондын панорама.

Улаан-Үдэ харуулна:

21.45 — «Гурбадахи шиидхэхы жэл». «Забайкаллес» комбинадай начальник нүхэр А. И. Кораблевэй үгэ хэлэлгэ. 22.05 — Телепанорама. 22.25 — Концерт.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

18.20 — «Гамлет» — уран һайханай фильм (1-дэхи сери) 19.35 — Концерт.

САГАЙ УЛАРИЛ

Республикадамнай мүнөөдэр үүлэтэйшэг байха, урда аймагуудта саһан орохо. Баруун-хойноһоо секундын 5—9 метр хүсэтэйгөөр һалхилха. Температура 18—22, хойто аймагуудта 22—26, Байгалай урда эрьеэр, Хяагтын аймагта 14—18 градус болохо гэжэ Улаан-Үдын авиаметстанци мэдээсэнэ. Улаан-Үдэдэ һүниндөө 30—32, үдэртөө 20—22 градус хүйтэн болохо.

Февралиин 1-дэ, 2-то үүлэтэйшэг байха, саһан орохогүй. Баруун тээһээ секундын 2—7 метр хүсэтэй гөөр һалхилха. Температура һүниндөө 28—33, Байгалай урда эрьеэр 20—25, хойто аймагуудта 35—40, үдэртөө 18—23, Байгалай урда эрьеэр 11—16 градус хүйтэн болохоор хүлеэгдэнэ.

Редактор
Ц. Ц. ЦИБУДЕЕВ.

Һамганайнь — Лыгрема Бадмаевнагай саг зуурааар наһа бара[...]нантайнь дашарамдуулан, совхоздой республикан[...] ска уйлэдбэрин нэгэдэ[...] Хүдөө ажахын министер[...] ство, хүдөө ажахын б[...] бэлэдхэлэй главна упр[...] шэдэй союзай хүтэлбэрил[...] дэлэй кадрнуудай таһаг[...] начальник С. И. Тарас[...] кинда гүнөөгы шаналаа[...] гашуудалаа мэдүүлнэ.